

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 6 marca 2023 r.

Poz. 1812

UCHWAŁA NR XLV/482/23 RADY MIEJSKIEJ W KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ

z dnia 23 lutego 2023 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2022-2025

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Kalwarii Zebrzydowskiej uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2022-2025 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Kalwarii
Zebrzydowskiej

Piotr Janusiewicz

Załącznik do uchwały Nr XLV/482/23
Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej
z dnia 23 lutego 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KALWARIA ZEBRZYDOWSKA NA LATA 2022-2025

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski, Marta Danielska
gez2.wroclaw@gmail.com

SIERPIEŃ 2022

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	19
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Kalwaria Zebrzydowska ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	25
5.2.1. Charakterystyka gminy	25
5.2.2. Historia obszaru Gminy Kalwaria Zebrzydowska	27
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	32
5.4. Dziedzictwo niematerialne	46
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	48
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	48
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	50
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	51
5.5. Pomnik historii	53
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	54
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	55
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	56
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	59
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	62
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	63
9.1. Dotacje.....	64
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	66
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	70
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	71
10. Bibliografia.....	74
11. Spis tabel i zdjęć	74
12. Załączniki	75

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2022-2025 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza Miasta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz Miasta przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2018-2021, który został przyjęty uchwałą nr XXX/384/2018 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 26 kwietnia 2018 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym,

a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Dodatkowo zaplanowano konkurs na Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorzad.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należeć ma również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji

społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

– Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.

– Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.

– Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Kalwaria Zebrzydowska wynikające z dokumentów na poziomie:

– wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2012-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.

– powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027, Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne: (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową oraz (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Wiele obszarów w Małopolsce, wyróżniających się krajobrazowo i pod względem ilości i jakości istniejących zabytków nieruchomych, charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, zasługuje na objęcie kompleksową ochroną krajobrazu kulturowego w formie zintegrowanej – parku kulturowego. Wśród 23 miast, Miasto Kalwaria Zebrzydowska została rekomendowana do utworzenia parku kulturowego.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta uchwałą nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomych wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.

– Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

4.1.1. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.

4.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.

4.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.

4.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.

4.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

4.2.1. Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.

4.2.2. Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).

4.2.3. Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.

4.2.4. Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.

4.2.5. Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.

4.2.6. Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.

4.2.7. Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.

4.2.8. Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

4.3.1. Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.

4.3.2. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.

4.3.3. Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.

4.3.4. Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

4.4.1. Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

4.4.2. Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

4.4.3. Ożywianie potencjałów drzemących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

3.1.1. Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.

3.1.2. Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.

3.1.3. Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).

3.1.4. Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.

3.1.5. Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

3.2.1. Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.

3.2.2. Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.

3.2.3. Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.

3.2.4. Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.

3.2.5. Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumptrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

3.3.1. Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.

3.3.2. Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.

3.3.3. Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.

3.3.4. Organizacja wydarzeń sportowych (w szczególności Igrzysk Europejskich w 2023 roku), kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

3.4.1. Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.

3.4.2. Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.

3.4.3. Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.

3.4.4. Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

3.5.1. Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.

3.5.2. Promocja „dobrych praktyk” w turystyce. 3.5.3. Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.

3.5.4. Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.

3.5.5. Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.

3.5.6. Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.

3.5.7. Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.

3.5.8. Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski).

Główne kierunki działań:

3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.

3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.

3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.

3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.

3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.

3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

3.1.1. Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.

3.1.2. Dbanie o lokalne tradycje.

3.1.3. Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.

3.1.4. Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.

3.1.5. Promocja produktów regionalnych.

3.1.6. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.

3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.

3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

3.5.1. Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.

3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.

3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;

– kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027**

Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą nr XXII/220/20 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 29 grudnia 2020 r. To jeden z kluczowych dokumentów jednostki samorządu terytorialnego, pozwalających określać najistotniejsze kierunki rozwoju powiatu w średnio- i długoterminowej perspektywie.

W dokumencie ujęto wizję Powiatu Wadowickiego i sformułowano Misję. W części programowej wskazano rozstrzygnięcia na poziomie Celów Strategicznych, Operacyjnych oraz Działań, które zostały określone na podstawie syntetycznej diagnozy obszaru, analizy SWOT, kwestionariuszy ankiet oraz wskazań bezpośrednich otrzymywanych od mieszkańców w procesie partycypacyjnego budowania Strategii.

Pierwszy z wymienionych obszarów interwencji (kapitał ludzki i społeczny mieszkańców) zawiera w sobie cele dotyczące rozwoju kultury i dziedzictwa lokalnego, które realizowane będą m.in. poprzez wzmocnienie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców oraz współpracę podmiotów działających w sferze kultury i dziedzictwa. Strategia odnosi się również do rozwoju turystyki i rekreacji, które pośrednio dotyczą dziedzictwa kulturowego. Turystyka w naszym regionie odbywa się na szlakach bogatych w elementy przyrodnicze i wytwory człowieka często znajdujące się blisko tras podróżujących. Do najważniejszych szlaków przebiegających przez nasz powiat można zaliczyć: Szlak Średniowiecznych Miasteczek Małopolski, Małopolską trasę UNESCO, Małopolski Szlak Papieski im. Jana Pawła II, czy też Kalwaryjski Szlak Wojciecha Weissa.

Pośród zamiarów w tym sektorze opisanych w ww. dokumencie można wyróżnić:

- utworzenie i prowadzenie podmiotu współpracy w zakresie turystyki lokalnej,
- współpracę z podmiotami działającymi w obszarze zagospodarowania czasu wolnego w zakresie pełnego wykorzystania infrastruktury i rozwoju przedsiębiorczości,
- współpracę z podmiotami działającymi w obszarze zagospodarowania czasu wolnego w zakresie wypracowania kompleksowej oferty oraz wspólnej promocji i informacji,
- rozbudowę infrastruktury zagospodarowania czasu wolnego, w tym wypoczynkowej, noclegowej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej,
- stworzenie bazy ofert turystycznych powiatu,
- ponadlokalną promocję ofert spędzania czasu wolnego na terenie powiatu.

W Programie wskazano, że najcenniejszym zabytkiem powiatu wadowickiego jest krajobrazowy – zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego, położony w Kalwarii Zebrzydowskiej, uznany za pomnik historii.

• Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr XXXII/307/21 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 30 grudnia 2021 r.

Program stanowi ważny element polityki samorządu powiatowego. Jest zbiorem wytycznych określających m.in. współpracę między samorządem powiatowym, a samorządami gminnymi, właścicielami zabytków oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Krakowie. Cele i zadania określone w programie mają służyć nie tylko zachowaniu dziedzictwa kulturowego naszego powiatu, ale także szeroko pojętej współpracy dla poprawy jego stanu i zachowania dla przyszłych pokoleń.

Do najważniejszych celów Programu należy zaliczyć:

- zwiększenie skuteczności ochrony i opieki nad zabytkami,
- ochronę i zachowanie materialnych zasobów powiatu,
- popularyzację wiedzy o zabytkach wśród społeczności lokalnej i kultywowanie tradycji regionu,
- kształtowanie wśród mieszkańców powiatu potrzeby poznawania wiedzy o przeszłości regionu, jego tradycji, poszanowaniu wartości materialnych i niematerialnych,
- zachowanie historycznej różnorodności kulturowej regionu,
- podejmowanie działań na rzecz obiektów zabytkowych będących własnością powiatu (pozyskiwanie funduszy, inwestorów, wykonywanie prac remontowych),
- podnoszenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- zwiększenie społecznej opieki nad zabytkami,
- popieranie i współpracę przy stworzeniu systemu ochrony krajobrazu kulturowego – objęcie trwałą ochroną obszarów cennych pod względem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym,
- promocję zasobów kulturowych i turystycznych regionu,
- eksponowanie lokalnej spuścizny kulturowej.

Zadania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego:

- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych położonych na terenie powiatu wadowickiego.
- Współpraca z samorządami gminnymi w zakresie tworzenia i aktualizowania gminnych ewidencji zabytków.
- Kontrola ogólnego stanu zachowania zabytków oraz ich zabezpieczenia przeciwpożarowego i przed włamaniem.
- Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego gmin obiektów zabytkowych i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych.
- Promocja zabytków i historii miejscowości położonych na terenie powiatu.
- Wspieranie organizacji szkolnych konkursów wiedzy o dziedzictwie kulturowym i zasobach przyrodniczych powiatu.
- Gromadzenie i upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowanych na realizację ochrony zabytków.
- Wspieranie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, obsługą ruchu turystycznego, agroturystyki i ekoturystyki.
- Powoływanie społecznych opiekunów zabytków.
- Inicjowanie działań w celu ochrony obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę wiejską (architektura drewniana).
- Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu obiektów zabytkowych z terenu powiatu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend).
- Rozwijanie zainteresowań tożsamością regionalną, historią, osobami, dziedzictwem kulturowym regionu poprzez m.in. organizację wystaw, konkursów, szkoleń tematycznie związanych z popularyzacją wiedzy o zabytkach i tradycji regionu.

- Umieszczanie na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru znaków informujących o tym, że dany zabytek podlega ochronie.
- Wyznaczanie nowych szlaków tematycznych i kulturowo-turystycznych w powiecie i włączanie ich w sieć istniejących o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.
- Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu (wydawnictwa albumowe, foldery tematyczne, inne formy popularyzacji).
- Rozwój agroturystyki w oparciu o posiadane walory kulturowe i przyrodnicze.
- Utrwalanie tradycji lokalnych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego gminy.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Kalwaria Zebrzydowska

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Kalwaria Zebrzydowska zostało przyjęte uchwałą nr VI/44/2015 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 kwietnia 2015 r., zmienione uchwałą nr XVI/182/2016 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 września 2016 r.

Studium jest podstawowym dokumentem kreującym politykę przestrzenną gminy. Obok miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest aktem planowania przestrzennego i w systemie planistycznym zaliczane jest do aktów planowania ogólnego. Nie jest aktem prawa miejscowego, a więc nie zawiera przepisów powszechnie obowiązujących i nie może być podstawą do wydania decyzji administracyjnych. Ma za to charakter aktu kierownictwa wewnętrznego, obowiązującego w systemie organów gminy. Wiąże wójta, burmistrza, prezydenta miasta przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i służy koordynacji ustaleń tych planów.

W Studium w bogaty sposób scharakteryzowano gminę i wszystkie jej uwarunkowania, włączając w to dziedzictwo kulturowe, zabytki i dobra kultury współczesnej. Przedstawiono diagnozę i uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Głównymi uwarunkowaniami rozwoju gminy Kalwaria Zebrzydowska wynikającymi z potrzeb ochrony wartości kulturowych są:

1. Występowanie wartościowych zasobów środowiska kulturowego i krajobrazu.

a) Bogactwo i wysokie wartości substancji zabytkowej, w jakie wyposażony jest obszar. Są nimi w szczególności:

- Sanktuarium Pasyjno-Maryjne wraz z kalwarią tj. Zespołem Drózek, objęte Strefą Ochrony UNESCO;
- układ urbanistyczny miasta Kalwaria Zebrzydowska;
- obiekty sakralne: Zespół Klasztorny OO. Bonifratrów oraz kościoły parafialne w Kalwarii Zebrzydowskiej, Leńczach i Zebrzydowicach, kaplice cmentarne;
- cmentarze wojenne z I wojny światowej w Kalwarii Zebrzydowskiej i Leńczach oraz cmentarz przyklasztorny w Zebrzydowicach;
- obiekty użyteczności publicznej, m.in. dawna karczma w Barwałdzie Średnim, dom ludowy i dom zajezdny - w Brodach, obiekty dworców kolejowych w Kalwarii Zebrzydowskiej i Leńczach;
- regionalne budownictwo mieszkaniowe – domy w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz obiekty architektury drewnianej (chałupy) z koncentracją w Brodach oraz Bugaju;
- zespoły dworsko-parkowe i dwory - w miejscowościach: Brody, Leńcze i Zarzyce Wielkie,
- kapliczki i krzyże przydrożne stanowiące istotny element krajobrazu gminy;

- stanowiska archeologiczne zgrupowane w Leńczach i Przytkowicach.

2. Wymagania w zakresie ochrony konserwatorskiej obiektów, zespołów i terenów zabytkowych:

a) Obiekty zabytkowe i krajobraz kulturowy w obszarze gminy są chronione poprzez:

– wpis na listę światowego dziedzictwa UNESCO,

– wpis do rejestru zabytków,

– wyznaczone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego strefy ochrony konserwatorskiej.

b) Wpisanie na listę UNESCO obiektu pn. Kalwaria Zebrzydowska – Krajobrazowy Zespół Manierystycznego Parku Pielgrzymkowego, z uwagi na jego wyjątkowość w skali światowej, jednym z naczelných działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego obszaru gminy, powinna być ochrona tego Zespołu.

c) Zespół urbanistyczny miasta Kalwarii podlega prawnej ochronie konserwatorskiej w ramach wpisu do rejestru zabytków, co oznacza, iż wszelka działalność z nim związana lub przeprowadzana w jego bezpośrednim sąsiedztwie wymaga realizacji zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami. O ile nadal czytelny jest do dziś historyczny układ to tworząca go zabudowa stanowi mieszaną stylów i form narosłą przez lata. Uporządkowanie zabudowy centrum miasta poprzez przywrócenie jej tradycyjnego charakteru oraz poprawy stanu technicznego, wymaga kontynuacji działań rewitalizacyjnych w obszarze centrum.

3. Potrzeba zachowania i wzbogacania zasobów zabytkowych oraz tworzenia atrakcyjnego krajobrazu gminy. Zachowanie, wzbogacenie zasobów i walorów środowiska kulturowego wymaga:

a) ochrony przed przekształceniami układu urbanistycznego miasta i jednostek wiejskich poprzez dopuszczenie ich rozwoju na zasadzie kontynuacji i uzupełnienia istniejących układów i zespołów zabudowy;

b) podjęcie działań dla ratowania substancji zabytkowej gminy, zwłaszcza zabytkowego budownictwa regionalnego, poprzez:

– poprawienie stanu zachowania obiektów zabytkowych zlokalizowanych w obrębie stref ochrony konserwatorskich oraz poza nimi;

– remontowanie obiektów oraz respektowanie wymagań konserwatorskich przy realizacji zamierzeń inwestycyjnych dotyczących obiektów zabytkowych lub ich otoczenia;

– pozyskiwanie odpowiednich użytkowników i środków dla zagospodarowania obiektów zgodnie z ich przeznaczeniem i z wymogami konserwatorskimi;

– kreowanie nowych wartości z uwzględnieniem cech tradycyjnej zabudowy (bryła, gabaryty, kształt dachu, detal architektoniczny) przy realizacji nowej zabudowy. Forma i jakość nowej zabudowy ma istotne znaczenie dla miejscowości z zabytkową zabudową;

– przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego poprzez ochronę zabytków „in situ”, ochronę widokową, zapobieganie kolizyjnemu zainwestowaniu i wymiany zabudowy historycznej na nową o obcych formach;

– zachowanie wymagań przepisów szczególnych w zakresie ochrony stanowisk archeologicznych w przypadku podjęcia działalności inwestycyjnej, ingerującej w ziemię w obrębie stanowisk archeologicznych.

Specyfika środowiska kulturowego, szczególne walory krajobrazu naturalnego gminy oraz bogactwo zachowanej materii zabytkowej stwarzają pozytywne uwarunkowanie dla rozwoju gminy. Jego prawidłowa ekspozycja oraz dbałość o stan techniczny obiektów zabytkowych stwarza możliwość uatrakcyjnienia gminy oraz szansę i bazę przy kreowaniu jej funkcji turystyczno-krajoznawczej i kulturalnej.

Dodatkowo w II części Studium – Kierunki, dla ochrony zabytkowych wartości gminy Kalwaria Zebrzydowska uwzględniono utworzenie 4 stref ochrony konserwatorskiej:

– Strefę R – ochrony konserwatorskiej rezerwatowej;

– Strefę A – ochrony konserwatorskiej ścisłej (ochrony układu urbanistycznego miasta);

– Strefę B – ochrony konserwatorskiej otulinowej;

– Strefę C – ochrony konserwatorskiej ochrony ekspozycji krajobrazu.

Przedstawiono zakres stref ochrony konserwatorskiej wraz z ustaleniami dla ochrony poszczególnych grup obiektów zabytkowych.

• Plan Odnowy Miejscowości

Plan odnowy miejscowości jest to dokument operacyjny, określający plan, strategię działań społeczno-gospodarczych, cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Plan skupia się na aspektach społecznych, ekonomicznych i środowiskowych tego rozwoju, w sposób zrównoważony.

Konstrukcja dokumentu opiera się na kilku zasadniczych komponentach, są to: ogólna charakterystyka miejscowości, analiza zasobów miejscowości służąca przedstawieniu stanu rzeczywistego, analiza SWOT, plan inwestycyjny w kontekście uwzględnienia kierunków rozwoju miejscowości.

Dokument służy szerokiemu i kompleksowemu rozpoznaniu obecnego stanu miejscowości i potencjału rozwoju w szerszej perspektywie. Stwarza także możliwości decyzyjne w sprawach podejmowania przedsięwzięć inwestycyjnych, które pozwalają na wcześniejsze podjęcie prac przygotowawczych dla planowanych działań w miejscowości, które pozwalają na wykorzystanie zasobów miejscowości i jej rozwój.

Dokument ma charakter otwarty, co oznacza, że Plan rozwoju miejscowości powinien być aktualizowany w odniesieniu do oczekiwań i potrzeb mieszkańców, oraz zmieniających się warunków lokalnych i regionalnych.

Gmina Kalwaria Zebrzydowska ma opracowane następujące Plany:

- Plan Odnowy Miejscowości Barwałd Górny 2009-2016,
- Plan Odnowy Miejscowości Barwałd Średni na lata 2010-2017,
- Plan Odnowy Miejscowości Brody na lata 2013-2020,
- Plan Odnowy Miejscowości Bugaj na lata 2013-2020,
- Plan Odnowy Miejscowości Kalwaria Zebrzydowska na lata 2011-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Leńcze na lata 2009-2016,
- Plan Odnowy Miejscowości Podolany na lata 2013-2020,
- Plan Odnowy Miejscowości Przytkowice na lata 2011-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Stanisław Dolny na lata 2013-2020,
- Plan Odnowy Miejscowości Zarzyce Wielkie na lata 2010-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Zebrzydowice na lata 2013-2020.

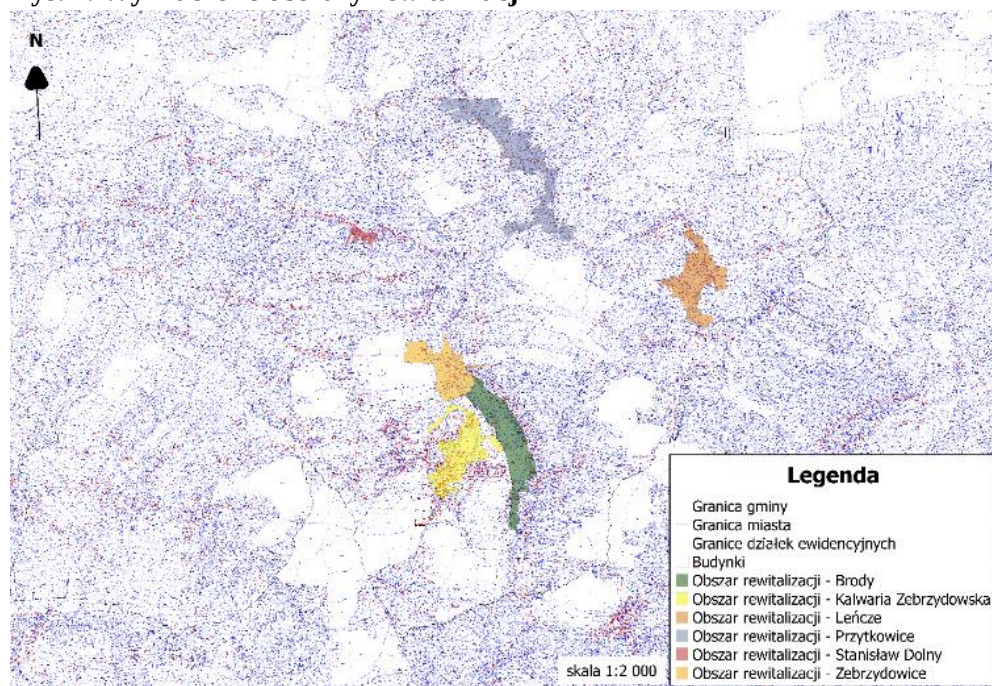
Okres obowiązywania ww. Planów się skończył, należy je zaktualizować przede wszystkim w kwestii planów inwestycyjnych w kontekście uwzględnienia kierunków rozwoju miejscowości.

• Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2017-2023

Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2017-2023 został przyjęty uchwałą nr XXV/299/2017 przez Radę Miejską w Kalwarii Zebrzydowskiej dnia 31 lipca 2017 r.

Program służy do poprawy jakości życia mieszkańców, podniesienia konkurencyjności miasta na tle regionu. Obszar rewitalizacji został wybrany spośród obszarów zdegradowanych miasta, które zostały wyłonione na podstawie konsultacji społecznych.

Do obszaru rewitalizacji na terenie miasta Kalwaria Zebrzydowska zaliczono ulice: 3 Maja, Rynek, wschodnią część Jagiellońskiej przyległą do Rynku, Sądową, Targową, Władysława Broniewskiego, Wojciecha Weissza, Adama Mickiewicza, Batalionów Chłopskich, Aleja Jana Pawła II oraz zachodnią część ulicy Krakowskiej przyległą do Rynku. Na obszarze wiejskim gminy do obszaru rewitalizacji wybrano obszary znajdujące się w granicach miejscowości: Brody, Zebrzydowice, Stanisław Dolny, Przytkowice, Leńcze oraz Zarzyce Wielkie. Obszar rewitalizacji zajmuje w przybliżeniu 248,64 ha tj. 2,48 km², która to powierzchnia stanowi 3,3% obszaru całej gminy wynoszącego 75 km². Teren Brodów zajmuje 0,82 km², teren Kalwarii Zebrzydowskiej 0,70 km², a teren Zebrzydowic 0,57 km². Teren Stanisława Dolnego i teren Przytkowic odpowiednio 0,084 km² i 0,028 km², a teren w Leńczach i Zarzycach Wielkich 0,266 km².

Rys. 1. Wyznaczone obszary rewitalizacji

W obszarze zabytków wskazano, że ważnym aspektem rewitalizacji jest architektura istniejących obiektów, szczególnie użyteczności publicznej i o wartości zabytkowej. Dzięki kompleksowemu podejściu do procesu możliwa jest selektywna modernizacja lub całkowita zmiana funkcji publicznych. Liczba zdegradowanych obiektów publicznych i zabytków wymagających remontu lub modernizacji lub zmiany funkcji (stan na 31.12.2015 r.) to 148 obiektów. Istotnym problemem, koniecznym do rozwiązania jest stan techniczny, funkcjonalny i estetyczny wielu kamienic w centrum miasta Kalwaria Zebrzydowska. Znaczna część kamienic usytuowana na terenie rynku i w okolicy przeznaczona jest do remontu. Część z tych budynków to kamienice zabytkowe wymagające znacznych nakładów finansowych oraz prac pod nadzorem konserwatora zabytków. Konieczność działań w tym zakresie podyktowana jest także znaczeniem tej części miasta i gminy w aspekcie jej wizerunku i promocji, ale także w kontekście jakości przestrzeni publicznej, jej estetyki i funkcjonalności. Na obszarach wiejskich w gminie Kalwaria Zebrzydowska pod względem zdegradowanych obiektów publicznych i zabytków należy wyróżnić miejscowości: Brody, Bugaj i Zebrzydowice, które razem otaczają Miasto Kalwaria Zebrzydowska od szeroko rozumianej wschodniej strony, zgodnie z biegiem rzeki Skawinki, przez mieszkańców nazywanej także „Cedron”. Południowo-wschodni teren Kalwarii Zebrzydowskiej i sąsiadujących miejscowości Bugaj i Brody wyróżnia się popularnymi wśród pielgrzymów „Drózkami”.

Lista projektów – propozycji, które związane są z dziedzictwem kulturowym obszaru:

1. Tutaj żyli moi przodkowie, tutaj żyję ja – projekt regionalny dla klas 4-8, Przytkowice.

Zadaniem projektu jest przybliżenie uczniom dziedzictwa historycznego, przyrodniczego i kulturowego miejscowości i regionu przy pomocy różnych form i metod pracy, do których zaproszeni zostaną przedstawiciele lokalnej społeczności (głównie seniorzy). W ramach projektu w Szkolnej Izbie Regionalnej przeprowadzone zostaną cykliczne spotkania z ciekawymi ludźmi – strażnikami lokalnej tradycji, kultury ludowej oraz przedstawicielami ginących zawodów. Odbędzie się cykl zajęć prezentujących lokalne obrzędy, zwyczaje i święta związane z czterema porami roku. Przeprowadzone zostaną warsztaty tańca ludowego i przyspiewek.

2. Modernizacja i adaptacja istniejącego zespołu pałacowo-parkowego w Brodach z przeznaczeniem na cele społeczne.

Projekt polega na modernizacji i adaptacji istniejącego budynku pałacu w Brodach na budynek wielofunkcyjny w których łączone będą różne funkcje społeczne oraz przeprowadzenie rewitalizacji istniejącego parku.

3. Rewitalizacja zabytkowych Budynków mieszkalnych w sąsiedztwie Klasztoru OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej wpisanych do rejestru zabytków, zlokalizowanych przy ul. Bernardyńskiej 38, 40, 44.

W ramach projektu wykonana zostanie kompleksowa rewaloryzacja budynków mieszkalnych jak wyżej na cele muzealne, wystawiennicze zabytków sztuki sakralnej i innej, spotkania z artystami, warsztaty filmowe, malarskie.

4. Termomodernizacja i przebudowa zabytkowego spichlerza Konwentu Bonifratrów w Zebrzydowicach na dom promocji produktu regionalnego o charakterze muzealno-edukacyjno-wystawienniczym oraz dobudowa zaplecza gastronomicznego.

Adaptacja starego spichlerza na dom promocji produktu regionalnego. Restauracja, sklepik, muzeum historii M. Zebrzydowskiego. Funkcja edukacyjna – program szkoleniowy.

5. Remont i przebudowa zabytkowego dworu na ośrodek szkoleniowy połączony z funkcją centrum wolontariatu.

Utworzenie ośrodka szkoleniowego z miejscami noclegowymi w zabytkowym budynku dworu – dawnej siedziby M. Zebrzydowskiego. Promocja wolontariatu - włączenie osób zainteresowanych działalnością wolontariacką w działalność statutową konwentu - pomoc dla osób niepełnosprawnych.

6. Zagospodarowanie na terenie Konwentu Bonifratrów w Zebrzydowicach obszaru przeznaczonego na odpoczynek i rekreację dla okolicznych mieszkańców i turystów.

Zagospodarowanie drogi wewnętrznej na terenie Konwentu Bonifratrów, tworzenie ciągu komunikacyjnego, utworzenie miejsca spotkań społecznych, odtworzenie ulicy „Aleja Życzliwości”, utworzenie obszarów edukacyjno-rekreacyjno-terapeutycznych, iluminacja kompleksu budynków Konwentu, rekultywacja stawów.

7. Majówka u Bonifratrów.

Projekt „Majówka u Bonifratrów” realizowany jest corocznie od dwóch lat na terenie Konwentu Bonifratrów w Zebrzydowicach. Najważniejszym jego założeniem jest zainteresowanie lokalnej społeczności historyczno-kulturowymi walorami tego miejsca oraz integracja środowiska ludzi zdrowych z podopiecznymi Konwentu, osobami niepełnosprawnymi.

8. Poznaj tą wioskę.

Wytyczenie ścieżki z punktami o znaczeniu historycznym, geograficznym i przyrodniczym na terenie Leńcz. Oznakowanie przygotowanie miejsc odpoczynku wykorzystując już istniejące.

• Strategia Rozwoju Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2021-2027

Strategia Rozwoju Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą nr XXXII/350/21 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 16 grudnia 2021 r.

Strategia stanowi element systemu zarządzania rozwojem oraz jest skutecznym instrumentem wspierającym zrównoważony rozwój w gminie. Strategia jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu gminy, określającym obszary i cele lokalnej polityki rozwoju, a także wynikające z nich kierunki interwencji, które winny być realizowane przez władze gminy oraz inne podmioty wspólnoty samorządowej.

W dokumencie podkreślono, że wśród głównych czynników wyróżniających Kalwarię Zebrzydowską należy wskazać manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej, znajdujący się od 1999 r. na liście światowego dziedzictwa UNESCO. Tym samym mamy do czynienia z dziedzictwem przyciągającym rzesze wiernych i pielgrzymów, jak również turystów zainteresowanych unikalnością zabytkowego zespołu, o czym zaświadcza chociażby wpis na przywołaną listę.

W Strategii wyodrębniono trzy cele strategiczne rozwoju, które zostały wypracowane w obrębie domen tożsamyh z wymiarami planistycznymi: społecznym, gospodarczym oraz przestrzennym. Poniżej wskazano kierunki działań, które związane są z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny: Systematyczna poprawa jakości infrastruktury, przestrzeni publicznej oraz środowiska naturalnego.

Kierunek działania: Wysoki standard infrastruktury technicznej.

Zakres interwencji:

– Budowa systemu ścieżek rowerowych (o znaczeniu komunikacyjnym) oraz szlaków rowerowych (o znaczeniu – rekreacyjno-turystycznym), ze szczególnym wskazaniem na miasto Kalwaria Zebrzydowska.

- Prowadzenie działań związanych z ochroną zabytków.
 - Podejmowanie działań na rzecz przebudowy i rewitalizacji rynku w Kalwarii Zebrzydowskiej, wykreowanie go jako wizytówki gminy, salonu miasta
 - Aktualizacja Gminnego Programu Rewitalizacji i kontynuowanie działań rewitalizacyjnych
- Cel strategiczny: Zwiększenie i efektywne wykorzystanie istniejącego potencjału gospodarczego.
- Kierunek działania: Wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla turystyki Pielgrzymkowej.

Zakres interwencji:

- Współpraca z Klasztorem oo. Bernardynów zarządzających terenem sanktuarium (bazylika, klasztor i Dróżki).
 - Utworzenie miejskiego punktu informacji turystycznej (IT) w Kalwarii Zebrzydowskiej.
 - Podjęcie działań na rzecz funkcjonalnego zbliżenia centrum Kalwarii Zebrzydowskiej z sanktuarium pasyjno-maryjnym i wykorzystania ruchu turystycznego generowanego przez ten kompleks.
 - Rozwijanie infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej związanej z obsługą pielgrzymów i gości odwiedzających Sanktuarium oraz gminę.
- Kierunek działania: Promocja gospodarcza i turystyczna.

Zakres interwencji:

- Oznakowanie szlaków i obiektów turystycznych.
 - Wprowadzenie spójnej identyfikacji wizualnej oraz strategii marketingowej dla Gminy Kalwaria Zebrzydowska opartej na hasle „od wieków solidni, uczciwi i pracowici” oraz wyeksponowania emblematycznych dla miasta postaci takich jak: Mikołaj Zebrzydowski, Jan Paweł II oraz postaci zakonnika, obuwnika i stolarza.
- Cel strategiczny: Optymalizacja usług kierowanych do mieszkańców wraz z poprawą ich jakości.
- Kierunek działania: Czas wolny, atrakcyjna oferta kulturalna i sportowo-rekreacyjna.

Zakres interwencji:

- Rozwijanie zasobów i oferty świadczonej przez Centrum Kultury, Sportu i Turystyki w Kalwarii Zebrzydowskiej.
- Poszerzenie oferty i zasobów Biblioteki Publicznej im. Stanisława Wyspiańskiego, ze szczególną uwzględnieniem potrzeb filii (Leńcze, Brody, Przytkowice, Stanisław Dolny).
- Powołanie instytucji muzealnej, miejskiego Muzeum Rzemiosła.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Kalwaria Zebrzydowska ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

• Położenie geograficzne

Gmina Kalwaria Zebrzydowska jest to gmina miejsko-wiejska położona w zachodniej części województwa małopolskiego, we wschodniej części powiatu wadowickiego, przy jego granicy z powiatem ziemskim krakowskim. Graniczy ona z następującymi gminami: od północy: Brzeźnica, od wschodu: Skawina, od południa: Stryszów, od południowo-wschodu: Lanckorona, od zachodu: Wadowice.

W skład gminy wchodzi 11 sołectw oraz 10 przysiółków: Bugaj, Barwałd Górny, Barwałd Średni, Brody (Druga Solca), Leńcze (Zadział), Podolany, Przytkowice, Stanisław Dolny Dolany (Czerna, Drabóz, Kępki, Sosnowka, Zagórze, Zastawiska), Zarzyce Małe, Zarzyce Wielkie, Zebrzydowice (Bieńkowice, Samcówka) oraz miasto Kalwaria Zebrzydowska – siedzibą gminy.

Miasto Kalwaria Zebrzydowska stanowi ważny węzeł komunikacyjny. Przez jego centrum ze wschodu na zachód przebiega trasa Cieszyn-Kraków oraz droga wojewódzka Kalwaria Zebrzydowska-Skawina. Wschodnim obrzeżem miasta prowadzi linia kolejowa z Krakowa do Zakopanego.

• Środowisko przyrodnicze

Gmina leży w całości w obrębie mezoregionu Pogórza Wielickiego. Przeważają tereny rolnicze oraz duże kompleksy leśne. W pobliżu znajdują się dwa masywy górskie – Lanckorona i góra Żar.

Podstawowa część gminy położona jest w zlewni Skawinki (rzeka Cedron), część południowo-zachodnia w zlewni Skawy (rzeka Kleczanka), fragment wzdłuż północnej granicy w zlewni Sosnowianki (potok bez nazwy).

Na terenie gminy znajdują się następujące obszary i obiekty objęte ochroną prawną:

- Obszar sieci ekologicznej Natura 2000 - obszar „Cedronu” - PLH120060, występuje on w środkowej oraz wschodniej części gminy, w sołectwach Zebrzydowice, Przytkowice, Leńcze, Zarzyce Wielkie, Zarzyce Małe, Podolany. Obejmuje on fragment doliny potoku Cedron tj. odcinek rzeki wraz z jej trasą zalewową od pałacu w Zebrzydowicach do Woli Radziszowskiej na terenie sąsiedniej Gminy Skawina;
- 3 pomniki przyrody (2 w Kalwarii Zebrzydowskiej i w Zebrzydowicach).

• Turystyka

Gmina Kalwaria Zebrzydowska jest jednym z najważniejszych ośrodków ruchu pielgrzymkowego w Polsce, a położenie na słynnym szlaku papieskim wiodącym z Wadowic do Krakowa powoduje rosnący napływ pątników. Corocznie odbywają się tu uroczyste obrzędy religijne, w których uczestniczą licznie pielgrzymi z całego kraju i z zagranicy. Największe nasilenie ruchu pielgrzymkowego występuje w czasie najbardziej okazałych uroczystości tj. Odpust Wielkiego Tygodnia – Misterium Męki Pańskiej oraz uroczystości Święta Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Na szczególną uwagę zasługuje Zespół Kulturowo – Krajobrazowy Klasztoru i Parku Pielgrzymkowego wpisany na Światową Listę Dziedzictwa kulturowego UNESCO.

Do najważniejszych imprez w Kalwarii Zebrzydowskiej o charakterze ponadregionalnym należą Dni Kalwarii, oferujące: imprezy sportowe, rekreacyjne, rodzinne, prezentacje artystyczne, występy znanych gwiazd polskiej estrady.

Na terenie gminy występują licznie oznakowane szlaki turystyczne – piesze, rowerowe:

1. Szlaki pisze:

- **szlak zielony** – z Kalwarii Zebrzydowskiej do Makowa Podhalańskiego;
- **szlak czarny I** – z Kalwarii Zebrzydowskiej do Lanckorony;
- **szlak czarny II** – rozpoczyna się na szczycie góry Żar i prowadzi przez Łękawice, Jaroszewicką Górę, Czartak do Wadowic;

- **szlak niebieski** – znaki niebieskie przebiegające przez Kalwarię Zebrzydowską są fragmentem dalekobieżnego szlaku z Brzeżnicy do Łopusznej;
- **szlak żółty I** – prowadzi z Kalwarii Zebrzydowskiej przez Zarzyce Wielkie do Podchybia i dalej do Radziszowa;
- **szlak żółty II** – w kierunku zachodnim przedłużeniem wyżej opisanego szlaku jest trasa prowadząca do Wadowic, przez wioski należące do Pogórza Wielickiego: Stanisław Dolny, Wysoką, Babice, Witanowice;
- **Spacerowy Szlak „Papieski”** – oznaczony jest kolorem żółtym. Stanowi zamkniętą pętlę prowadzącą kalwaryjskimi ulicami. Łączy miejsca ściśle związane z pobytem papieża Jana Pawła II w Kalwarii Zebrzydowskiej;
- **Spacerowy Szlak im. S. Izabeli** – szlak rozpoczyna się przy bramie cmentarza w Zebrzydowicach;
- **Spacerowy Szlak Kalwaria Czerna – Bazylika oo. Bernardynów** – szlak jest oznaczony kolorem czarnym.

2. Szlaki rowerowe:

- **zielony szlak rowerowy Marcyporęba - Jastrzębia**, trasa: Marcyporęba - Przeł. Zapusta - Przytkowice - Zebrzydowice - Brody - Lanckorona - Jastrzębia, długość trasy: 24 km;
- **czarny szlak rowerowy Zebrzydowice - Przełęcz Zapusta**, trasa: Kalwaria Zebrzydowska - Bieńkowice - Stanisław Górny - Przełęcz Zapusta, długość trasy: 9,2 km;
- **żółty szlak rowerowy Podolsze - Zebrzydowice**, trasa: Podolsze - Palczowice - Smolice - Miejsce - Spytkowice - Ryczów - Witanowice - Roków - Klecza Górna - Bieńkowice - Zebrzydowice, długość trasy: 58 km;
- **niebieski szlak rowerowy łącznikowy greenway**, trasa: Bugaj koło Kalwarii Zebrzydowskiej - Łękawica - Klecza Górna - Wadowice - Woźniki - Grodzisko - Zator - Dwory, długość trasy: 50,4 km;
- **czarny szlak rowerowy Kalwaria Zebrzydowska - Bugaj Zakrzowski**, trasa: Kalwaria Zebrzydowska - Bugaj - Bugaj Zakrzowski, długość trasy: 4,5 km;
- **szlak żółty** – fragment Szlaku Bursztynowego.

3. Kalwaryjski szlak Wojciecha Weissa to propozycja zwiedzania Kalwarii Zebrzydowskiej śladami Wojciecha Weissa i jego żony Ireny – „Aneri”. Jest to szlak pieszo - samochodowy, składający się z dwóch pętli. Pętla A przeznaczona dla miłośników spacerów, prowadząca śladami Wojciecha Weissa po kalwaryjskich drózkach. Pętla B prowadzi przez mniej znane zakątki Kalwarii Zebrzydowskiej i pobliskich Zebrzydowic, polecana jest turystom zmotoryzowanym.

4. Szlak im. Siostry Izabelli (działaczki na rzecz miejscowej ludności, zwłaszcza w czasach okupacji).

5. Małopolska Trasa UNESCO – szlak samochodowy, długość ok. 317,4 km, to szlak prezentujący wszystkie zabytki wpisane na listę dziedzictwa kulturowego UNESCO w Małopolsce, jednym z obiektów jest zespół pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej.

5.2.2. Historia obszaru Gminy Kalwaria Zebrzydowska¹

Kalwarie zaczęły powstawać w Europie w wyniku nasilenia się popularnego już w Średniowieczu kultu Męki Pańskiej. Te założenia przestrzenno-ogrodowe, ulokowane zwykle w miejscach otwartych i pagórkowatych, nawiązywały swoim wyglądem i położeniem do Ziemi Świętej. Dzięki wolno stojącym kapliczkom sytuowanym wzdłuż określonej drogi lub alei, na tle okolicznego krajobrazu możliwe było głębsze przeżywanie nabożeństw upadków Chrystusa.

Pierwsze takie sanktuarium powstało w Europie w latach 1405-1420 w Hiszpanii, niedaleko Kordoby, zaś pierwsze w Polsce w okolicach wsi Lanckorona. Fundatorem pierwszej polskiej kalwarii, od którego pochodzi jej nazwa, był Mikołaj Zebrzydowski herbu Radwan, wojewoda krakowski, urodzony w 1553 r. Najpierw, na podstawie modelu przywiezionego bezpośrednio z Jerozolimy przez dworzanina zamku lanckorońskiego – Hieronima Strzałę, powstał niewielki kościółek wybudowany w 1600 r. na górze Żar. Według Fundatora góra ta swoim wyglądem przypominała Gólgotę, pobliski potok Skawinka – jerozolimski Cedron, zaś nieodległa Góra Lanckorońska – Górę Oliwną.

Dalszy rozwój miejsca był naturalną konsekwencją powstającego ruchu pątniczego. Kolejne budowle powstawały w latach 1604-1609. Były to kościół i klasztor zaprojektowane przez włoskiego architekta – Jana Marię Bernardoniego oraz architekta flamandzkiego – Pawła Baudartha. Święcenie obiektów odbyło się w dzień uroczystości świętego Franciszka, dnia 4 października 1609 r., dokonane przez ówczesnego biskupa krakowskiego – Piotra Tylickiego, herbu Lubicz. Następnie, w latach 1609-1617, również według planów Pawła Baudartha, wybudowano kaplice Drogi Krzyżowej: Ratusz Piłata, Grób Pana Jezusa, Ogrójec, Pojmanie, Dom Annasza, Dom Kajfasza, Pałac Heroda, Grób Matki Bożej, Włożenie Krzyża, Wieczernik, Wniebowstąpienie, Drugi Upadek Pana Jezusa, i pustelnia Pięciu Braci Polaków z kaplicą św. Marii Magdaleny. W ten sposób, u podnóża klasztoru, przy wytyczonej drodze do Zebrzydowic powstało miasteczko zwane wówczas Zebrzydowem.

Pierwsza lokacja i uzyskanie praw miejskich nastąpiła w 1617 r. Druga, już po śmierci Mikołaja w 1620 r., została dokonana przez jego syna - Jana Zebrzydowskiego na prawie magdeburskim – 26 lipca 1640 r. pod nazwą Nowy Zebrzydów. Wtedy też nadano herb rodowy Zebrzydowskich (Radwan) oraz określono granice miasta. Szybko stało się celem pielgrzymek i miejscem odpustowych jarmarków, ale przede wszystkim dumą i symbolem ziemi kalwaryjskiej. Na przecięciu dróg z Wadowic do Krakowa i z klasztoru do Zebrzydowic wytyczono Rynek w kształcie nierównego czworoboku. Wokół niego i przy wychodzących czterech ulicach postępowała stopniowa zabudowa miasta. Budynki były parterowe, drewniane, tylko gdzieś tam murowane. Na Rynku wzniesiono drewnianą kaplicę pw. św. Józefa. Wybudowano także pięć dalszych kaplic: Bramę Wschodnią, Kaplicę na Cedronie, Pierwszy Upadek Pana Jezusa, Cyrenejczyka i Weronikę; oraz osiem kaplic maryjnych do odprawienia tzw. drózek: Pogrzebu i Triumfu Matki Bożej. Jan Zebrzydowski rozbudował również kaplice Ukrzyżowania i Grobu Matki Bożej. Całość założenia Kalwarii nawiązuje bezpośrednio do Dróg Pojmania i Krzyżowej i ma charakter rozproszony.

Jan Zebrzydowski posiadał pięcioro dzieci z Barbarą Lubomirską, jego pierwszą żoną, córką kasztelana wojkowego: Zofię (1612 r.), Michała (1613 r.), Annę (1614 r.), Franciszka Floriana (1615 r.) i Reginę Anastazję (1617 r.). Po śmierci Barbary na przełomie 1629/1630 r. Jan ożenił się po raz drugi, z Ewą Katarzyną Warszycką, która zmarła w 1643 r., nie pozostawiając potomka. Jan prowadził głęboko religijne życie – oddawał się pobożnym rozmyślaniom na Drózkach, czynnie działał w bractwie św. Anny. Zmarł dnia 6 września 1641 r. w Nowym Korczynie. Został pochowany w bazylice kalwaryjskiej w Kalwarii. Jego dzieło kontynuował syn Michał, wnuk Mikołaja. Zasłużył się on dalszą rozbudową kompleksu klasztorowego przez poszerzenie go o drugi wirydarz od strony północnej (1654-1655) i wybudowanie kaplicy Matki Bożej Kalwaryjskiej (1658-1667).

W połowie XVII w. dzisiejsza Kalwaria liczyła około 500 mieszkańców. Głównym zajęciem ówczesnych mieszczan była praca na roli, produkcja żywności i pamiątek oraz handel odpustowy, z którego

¹ Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 Gminy Kalwaria Zebrzydowska oraz Planu odnowy miejscowości

z czasem narodziła się tradycja rzemiosła i regularnych jarmarków. Początki rzemiosła na terenie Kalwarii Zebrzydowskiej sięgają XVIII w., kiedy to na terenie miasta było już ponad 40 zakładów stolarskich, zaopatrujących w meble głównie bogatych mieszczan krakowskich.

W 1655 r. Kalwaria i Lanckorona zostały zajęte przez Szwedów. Podczas potyczek Szwedów plądrujących klasztor z przybyłymi na pomoc chłopami zginęło wielu zakonników, a klasztor został ograbiony z kosztowności. Czas okupacji szwedzkiej (1655-1660) to okres zahamowania rozwoju miasta.

W 1664 r. Michał Zebrzydowski został starostą generalnym krakowskim, a w trzy lata później wojewodą krakowskim. Zmarł w Lanckoronie dnia 19 kwietnia 1667 r. Został pochowany w kościele w Kalwarii pod kaplicą Matki Bożej Kalwaryjskiej. Wraz z jego śmiercią zamknęły się dzieje rodziny Zebrzydowskich, której trzy pokolenia przyczyniły się do powstania pierwszej na ziemiach polskich Jerozolimy.

Na przełomie XVII i XVIII w. Magdalena Czarторыska, ostatnia wielka fundatorka kalwaryjska, podjęła się powiększenia kościoła o długą i szeroką nawę, oraz o fasadę i dwie wieże przy elewacji frontowej. Roboty te ukończono w 1702 r., a więc już po jej śmierci (1694 r.). Po wielkim pożarze w 1715 r., Józef Czarторыski dokonał trzeciej w historii lokacji miasta.

W latach 1772-1918 Kalwaria funkcjonowała pod panowaniem austriackim. Okres autonomii galicyjskiej (po 1860 r.) przyniósł ożywienie społeczne, gospodarcze i kulturalne. W 1884 r. doprowadzono do Kalwarii kolej. W 1885 r. powstała w mieście organizacja cechowa.

Około 1890 r. miastu nadano nazwę obowiązującą do dziś – Kalwaria Zebrzydowska wraz z potwierdzeniem praw miejskich. W 1897 r. powstała słynna na całą Polskę szkoła stolarska, a w 1898 r. gniazdo „Sokoła”. Wzniesiono w tym czasie wiele murowanych domów mieszkalnych i okazałe budynki instytucji publicznych, takie jak: kościół parafialny, synagoga, poczta i telegraf, Kasa Oszczędności i Kasa Pożyczek, gmach Sądu Powiatowego, posterunek żandarmerii. Powstały siedziby straży pożarnej czy siedziba Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (w latach 1911-1912). Bonifratrzy założyli aptekę, dla której zbudowali kamienicę. Samorząd kalwaryjski cieszył się względną swobodą polityczną. Przedstawicielami mieszczan był wójt i rada miejska. W 1906 r. miasto zamieszkiwało 1476 mieszkańców.

W okresie międzywojennym miasto dwukrotnie nawiedzały katastrofalne powodzie (w latach 1925 i 1934). Od 1933 r. przez Kalwarię do Zakopanego przejeżdżały pociągi ekspresowe, słynne lukstorpedy. Od 1936 r. miasto miało komunikację autobusową z Białą i Krakowem, a od 1937 r. elektryczność.

Wojska niemieckie wkroczyły do miasta dnia 4 września 1939 r. Od października 1939 r. Kalwaria znalazła się w Generalnym Gubernatorstwie z siedzibą w Krakowie. Podczas II wojny światowej w klasztorze stacjonowało wojsko niemieckie, a także zamieszkiwali partyzanci Armii Krajowej. W tamtym czasie nastąpiło przerwanie rozwoju gospodarczego oraz eksterminacja społeczności żydowskiej w Kalwarii. W chwili wybuchu wojny w mieście ludność narodowości żydowskiej liczyła około 700 mieszkańców. W 1942 r. kalwaryjskich Żydów wywieziono do obozu zagłady w Bełżcu na Roztoczu. Przeżyło zaledwie kilka osób. Dnia 24 stycznia 1945 r. Armia Czerwona wkroczyła do Kalwarii od strony Krakowa.

W latach 1945-1975 Kalwaria Zebrzydowska należała do powiatu wadowickiego w województwie krakowskim, a w latach 1975-1998 do województwa bielskiego. W lipcu 1974 r. pierwszy pociąg elektryczny dotarł do Kalwarii. Od 1990 r. w Kalwarii przywrócono autentyczny samorząd terytorialny z burmistrzem i radą miasta. Od dnia 1 stycznia 1999 r. miasto należy ponownie do powiatu wadowickiego w województwie małopolskim.

Poniżej przedstawiono informację dotyczące historii miejscowości z obszaru gminy:

Barwałd Górny – miejscowość lokowana prawdopodobnie pod koniec XIII w. Nazwa miejscowości prawdopodobnie pochodzi z języka niemieckiego i oznacza Niedźwiedzi Las. Pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z 1381 r. własność Sułka z Barwaltu, od XV w. Barwałdscy. W XV w. we wsi znajdował się zamek w Barwałdzie. W XVI w. nastąpił podział Barwałdu na Górny, Średni i Dolny. Od XVI w. wieś należy do Szaczowskich następnie Russockich, Porębscy (XVII w.). W 1784 r. miejscowość należała do Dziembowskich herbu Pomian, a później do Gołuchowskich (XVIII/XIX w.). W 1945 r. majątek Blotnickich rozparcelowano, a dwór rozebrano.

Barwałd Średni – w XVI w. nastąpił podział Barwałdu na trzy wsie: Barwałd Górny, Dolny oraz Średni. W 1540 r. wieś została wykupiona przez króla Zygmunta Starego i włączona do królewskiej zatorskiej. W XVIII w. Barwałd Średni należał do Moszeńskich, następnie do końca XIX w. był w posiadaniu Brodysów, kiedy to majątek rozparcelowano i sprzedano. W trakcie budowy kolei, w 1888 r., trasę wytyczono przez środek posesji a na miejscu dworu postawiono przystanek kolejowy.

Brody – najstarsza wzmianka o Brodach pochodzi z księgi sądu krakowskiego (1385 r.), w której mowa o sporze Mikołaja z Brodów i Tomka zwanego Łąkwą. W końcu XIV w. nazwę wsi zapisywano różnie: Brodi (1385 r.), Brodowo (1388 r.), Brod, Brodow (1399 r.). Teren Brodów od XIII w. położony był na pograniczu tzw. korytarza radwanickiego, na którym osiedleni byli rycerze herbu Radwan. W XVI w. część Brodów i Zebrzydowic podlegała starostwu lanckorońskiemu jako włości królewskie.

Długosz podaje, iż od 2 połowy XV w. włodarzami części wsi, prawdopodobnie wraz z dworem, byli Zebrzydowscy. Wtedy to Brody zostały umieszczone na mapie księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego, już w 1563 r. zarządzane przez Stanisława Porębskiego. Z późniejszych dokumentów wynika, że to Mikołaj Zebrzydowski, późniejszy fundator Kalwarii, był dziedzicem Brodów. Po Zebrzydowskich kolejnymi zarządcami posiadłości ziemskiej zostali Czartoryscy. Na terenie wsi Brody istniał folwark należący do Klasztoru oo. Bernardynów. Jest on wzmiankowany niedługo po powstaniu pierwszych kaplic kalwaryjskich, bo w 1609 r. Mikołaj Zebrzydowski oddał go bernardynom wraz z młynem. W 1875 r. majątek po ojcu przejął Stanisław Brandys, a w 1883 r. jego synowie Wojciech i Jan. Po kolejnych podziałach dóbr wśród rodzeństwa i wyprzedaży niektórych wsi, ostatecznie dziedzicem pozostałego majątku w kluczu brodzkim został Jan Stanisław Brandys. W 1904 r. majątek został sprzedany hrabiemu Ludwikowi Zygmuntowi Jaxa Dębickiemu. Następnie dwór przeszedł w ręce Bronisława Schwanitz Szwantowskiego i prawdopodobnie w 1911 r. stał się własnością Ludwika Mikołaja Hammerlinga. W 1926 r. majątek w Brodach został zakupiony przez Związek Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce, wywłaszczono w 1945 r. i umieszczono w nim Spółdzielnię Owocowo – Warzywniczą.

Bugaj – powstanie Bugaja związane jest z historią klasztoru. Wojewoda krakowski – Mikołaj Zebrzydowski, podarował te ziemie oo. Bernardynom w XVII w. Wzniósł on na górze Żar pustelnię, kościół Ukrzyżowania i Grób Chrystusa. W 1602 r. uzyskawszy pozwolenie na założenie konwentu, Fundator podpisał dokument oddający bernardynom Kościół Ukrzyżowania i połowę góry Żar. Fundator i jego następcy Czartoryscy wzniesli tu 41 kaplic i Klasztor z Kościołem Głównym pw. Matki Boskiej Anielskiej (dziś bazylika mniejsza). W 1 połowie XVII w. do klasztoru sprowadzono z Paszkówki obraz cudami słynącej Matki Boskiej Kalwaryjskiej. Część terytorium należała do Zebrzydowic i Brodów. W latach 1617-1620 Zebrzydowski u podnóża klasztoru zbudował miasto Zebrzydów. Pierwsi mieszkańcy mieli utrzymać się z dzierżawy klasztornej ziemi. Nie wolno było budować domów na niej, miała zachować charakter sakralny. Były to ziemie położone na stoku kalwaryjskiej góry, między miastem a klasztorem, w okolicy grobu Matki Bożej i Bramy Wschodniej i na południe od kaplic Annasza i Bramy Zachodniej. Za dzierżawioną ziemię klasztor pobierał opłatę lub robociznę, lub żywność. Bernardyni wydzierżawili w XVIII w. część pól i łąk leżących na krańcach posiadłości chłopom z Bugaja i Brodów, którzy na tych gruntach stawiali własne zagrody. Był to początek wsi zwanej Bugajem Konwenckim, z czasem Klasztornym, potem Kalwaryjskim. W latach 1774-1778 rząd austriacki nakazał rejestrację majątków klasztornych. W 1867 r. władze austriackie uznały Bugaj za samodzielną wieś. Zniknął dawniejszy folwark Starostwa Barwałdzkiego zwany Bugajem Zakrzowskim (wieś położona między posiadłościami Komorowskich i Zebrzydowskich), potem Habsburgów.

Jeszcze po 1918 r. był tam folwark Starostwa Barwałdzkiego należący do potentata naftowego Lewakowskiego.

Leńcze – powstały w początkach XIII w. Należały najpierw do dzielnicy krakowskiej, a w 1246 r. do Śląska. W 1274 r. na mocy porozumienia pomiędzy księciem Bolesławem Wstydlwym a księciem opolskim – Władysławem utworzono granicę pomiędzy ziemią krakowską a opolską - granicą w tym przypadku była rzeka Skawinka. I tak miejscowości znajdujące się po lewej stronie rzeki między innymi Leńcze Dolne i Leńcze Górne należały do księstwa opolskiego, a po prawej stronie Skawinki do ziemi krakowskiej. Od 1290 r. Leńcze weszły w skład księstwa cieszyńsko - oświęcimskiego rządzonego przez Mieszka. W 1316 r. stały się częścią księstwa oświęcimskiego pod panowaniem Władysława II.

Pierwsza wzmianka pisana pochodzi z 15 maja 1287 r. W tym to roku biskup krakowski Paweł z Przemakowa (1266-1292) otrzymał od opata tynieckiego Wojciecha w zamian za dziesięcinę wieś Leńcze z prawem dziedziczenia. Drugim takim dokumentem jest dokument z dnia 30 września 1278 r., w którym określono granicę pomiędzy księstwem krakowskim a oświęcimskim. Według podania w Leńczach osiedliła się szlachta stanowiąca niegdyś orszak króla Bolesława Śmiałego skazana na banicję za udział w morderstwie biskupa Stanisława ze Szczepanowa. Wieś początkowo dzieliła się na trzy części. Na lewym brzegu Skawinki (Cedron) leżały Leńcze Górne, w których znajdował się kościół z 1530 r. Na wschód od Leńcz Górnych leżały Leńcze Dolne, które zaczęły nazywać się Podolanami. Na prawym brzegu Skawinki leżały Leńcze Średnie, które również zaczęły stanowić dwie nieduże wioski Zarzyce Wielkie i Zarzyce Małe. W XV w. Leńcze należały do Marcina Dobka, później do Łukasza Leńczowskiego herbu Strzemię Bartłomieja Chwałka. W Leńczach Górnych już w połowie XV w. istniał folwark. W 1747 r. folwark Leńcze wydzierżawili bernardyni z Kalwarii Zebrzydowskiej. W XIX w. większa własność ziemską należała m.in. do Młotkowskich, w XX w. do Brandysów i do czasu 1945 r. do Wysockich.

Podolany – do końca XVIII w. dzieje wsi były ściśle związane z dziejami Leńcz, ponieważ od początku przez kilka wieków stanowiły ich integralną część. W 1680 r. po raz pierwszy w dokumentach pojawiły się Podolany. Ale aż do początku XX w. nazw Podolany i Leńcze Dolne używano wymiennie. W skutek tego do przełomu XVIII i XIX w. trudno jest odtworzyć historie samych Podolan. W latach 40-tych XIX w. dziedzicami Podolan byli Tabaczewscy. Franciszka Tabaczewska, po drugim mężu nazywała się Wojciechowska, jako jedyna dziedziczka dóbr Podolany, czyli Leńcze Dolne, w 1864 r. w testamencie zapisała je Władysławowi Pęgowskiemu, który 2 lata później sprzedał je Józefowi i Józefie Pawełkom. W 1904 r. wieś – przysiółek zakupili Hallerowie de Hallenburg. Podolany krótko pozostawały w rękach Hallerów. Już w marcu 1907 r. sprzedali je Kazimierzowi i Zofii Rudnickim, a ci z kolei w 1912 r. Józefie Korab Rajskiej. Ta dokonała parcelacji całego majątku. Pozostała tylko resztówka.

Przytkowice – historia Przytkowic sięga XIII w., ale dokładna data ich utworzenia nie jest znana. Wiadomo jednak, że parafia powstała w 1345 r. a pierwszy kościół wybudowano w 1440 r. Wybudowali go Przypkowscy. Początkowo miejscowość ta nazywała się Pribkowice lub Prytkowice, a później Przypkowice. Wieś założył prawdopodobnie Przybek lub Przybko. Po 1581 r. pojawiła się nazwa Przypkowice, a ostateczne brzmienie nazwy ustaliło się na Przytkowice po 1680 r. Jan Przypkowski zamienił kościół na zbiór ariański, za co byli atakowani przez okoliczną szlachtę i dlatego też w 1606 r. sprzedali wieś Annie Zebrzydowskiej, która przywróciła kościół katolikom i ustaliła nazwę wsi na Przytkowice. Zebrzydowscy, a potem Czartoryscy byli właścicielami wsi aż do końca XVIII w. Później właścicielami zostali Brandysowie, stan ten trwał do końca XIX w. W tym czasie majątek dworski został w poważnym stopniu rozparcelowany. Pozostałą część ziemi wraz z zabudowaniami dworskimi zakupiła rodzina Ocetkiewiczów z Krakowa. W 1945 r., po II wojnie światowej, dwór w Przytkowicach uległ tak jak i inne majątki ziemskie parcelacji.

Stanisław Dolny – pierwsza historyczna wzmianka o istnieniu osady na terenie obecnej wsi Stanisław Dolny pochodzi z XII w. Wtedy to bowiem po dłuższych wojnach i nieporozumieniach granicznych między Władysławem Opolskim a Bolesławem Wstydlwym – księciem krakowskim, został zawarty układ, na mocy którego książę krakowski odstąpił na rzecz Śląska część Ziemi Wadowickiej, położonej pomiędzy Skawą a Cedronem. Granica polsko-śląska przesunięta na wschód biegła między innymi także przez Stanisław, który od tego czasu tj. od 1274 r. stanowił część Śląska Oświęcimskiego. Zamieszkały był przez ród Radwanów. W XIII w. Stanisław był małą osadą, o znikomej ilości mieszkańców. Stanisław Dolny należał do posiadaczy – Barwałdczyzny – Skrzyńskich, którzy później odsprzedali ją Mikołajowi Serafinowi. W 1448 r. po pertraktacjach z królem Polski – Kazimierzem Jagiellończykiem, Barwałdczyzna, a wraz z nią i Stanisław Dolny zw. Stanisławice dostał się znów pod panowanie Włodka Skrzyńskiego. W 1564 r. inkorporowano do korony Polskiej księstwa: oświęcimskie i zatorskie tworząc z nich powiat śląski. Przez Stanisław Dolny, który wówczas zawarto w odróżnieniu od Górnego – szlacheckiego, barwałdzkim, albo potocznie – Strażnice, biegła starodawna polsko-śląska granica. W czasie działań wojennych Stanisław Dolny w porównaniu z innymi miejscowościami niewiele ucierpiał. Nie poniósł zbyt wielkich strat ani materialnych, ani ludnościowych.

Zarzyce Wielkie – podobnie jak sąsiadujące z nimi od wschodu Zarzyce Małe, od początku swego istnienia związane były z Leńczami, których stanowiły integralną część. Zarzyce zaczęły zwolna wyodrębniać się od macierzystej wsi po 1274 r., kiedy rzeka Skawinka na tym odcinku stała się granicą państwową między księstwem opolskim (po północnej stronie Skawinki), a ziemią krakowską (po południowej stronie Skawinki). Od tego bowiem czasu lewobrzeżne (północ) Leńcze były własnością prywatną, natomiast prawobrzeżna (południa) część wsi pozostała nadal własnością kasztelanii krakowskiej, a po powstaniu należącego do króla niegrodowego starostwa lanckorońskiego (początek XV w.) została do niego włączona. Nazwa „Zarzecze”, jako oznaczenie „zarzecznej” części Leńcz, po raz pierwszy została użyta w 1381 r. W 1453 r. wieś nazwano „Leńczami Średnimi”. W 1680 r. z tego „Zarzecza”, czyli „Leńcz Średnich”, wyodrębniły się kolejne jednostki: Zarzecze Wielkie i Zarzecze Małe. Nadal jednak aż do końca XVIII w. stanowiły one części Leńcz. Dopiero w XIX w. zostały ostatecznie wydzielone pod nazwą „Zarzyce” (Wielkie i Małe).

Zebrzydowice – w 1274 r. książę krakowski Bolesław Wstydlwy przekazał księciu opolskiemu Władysławowi teren, położony między Skawą a Skawinką, z wyłączeniem jednak wsi Radwanitów, powszechnie nazywanych Trebol, które książę zatrzymał przy ziemi krakowskiej. Wsie te w przyszłości nazywano jako „korytarz radwanicki”, który obejmował również obszar dzisiejszej wsi Zebrzydowice, ale nie wiadomo, czy sama wieś wówczas już istniała, czy też została założona później.

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1325 r. i dotyczy plebana z „villa Siffridi”, czyli ze wsi Siffrida. Z tej wzmianki wynika, że we wsi był wówczas kościół parafialny. Siffrid było to imię pochodzenia niemieckiego, które w tłumaczeniu polskim brzmiało: Zewrzyd lub Zebrzyd, skąd późniejsze: Zewridowice (1345 r.), Zewrzdowice (1401 r.) i w końcu Zebrzidowice (1419 r.); „ice” czyli wieś synów Zebrzyda. Nie wiadomo jednak, czy ów Siffrid – Zebrzyd był Radwanitą, przodkiem później-szych Zebrzydowskich, o których pierwsza pewna wiadomość pochodzi dopiero z przełomu XV i XVI w. Z istniejących dokumentów i wzmianek, dotyczących Zebrzydowic w XIV, XV i XVI w., można wysnuć wniosek, że wieś ta była częściową, zaściankową, to znaczy należącą stale do co najmniej kilku właścicieli. Ponadto w Zebrzydowicach istniał dział królewsczyzny lanckorońskiej.

5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną – głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy.

Charakterystycznym elementem zasobu zabytkowego Gminy Kalwaria Zebrzydowska jest duże natężenie obiektów o funkcji sakralnej oraz kultowej. Stanowią one aż 41% rozpoznanego zasobu zabytkowego gminy. Zaliczają się do nich kościoły, kaplice oraz kapliczki (głównie konstrukcji słupowej lub domkowej), figury i krzyże przydrożne. Taki stan rzeczy znajduje uzasadnienie w bliskości Sanktuarium Pasyjno-Maryjnego w Kalwarii Zebrzydowskiej, które miało i wciąż ma istotny wpływ na kształtowanie otoczenia.

Swego rodzaju dopełnieniem powyższych są nieliczne zabytkowe założenia cmentarne. Zidentyfikowano ich sześć, w tym dwa nieczynne. Cmentarze znajdują się w Bugaju (cmentarz z I wojny światowej na terenie zespołu klasztorowego), Kalwarii Zebrzydowskiej, Leńczach, Przytkowicach oraz Zebrzydowicach (enklawa z grobami żołnierzy z I Wojny Światowej oraz cmentarz konwencji na terenie zespołu klasztorowego).

Na tle czynnych założeń cmentarnych wyróżnia się cmentarz konwencji w Zebrzydowicach, który został założony jako miejsce pochówku zakonników oraz pacjentów szpitala prowadzonego przez Zakon oo. Bonifratrów. Najstarszy udokumentowany pochówek pochodzi z 1811 r., jednak pierwsze pochówki miały miejsce prawdopodobnie już w XVII w. Nieczynne cmentarze w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Zebrzydowicach mają związek ze stacjonowaniem w tym miejscu wojsk austriackich w okresie I wojny światowej. Na ich terenie znajdują się groby zarówno żołnierzy jak i pracowników cywilnych, najprawdopodobniej powołanych do pomocy wojsku.

Architektura mieszkalna na terenie gminy z oczywistych względów stanowi największą część zabytkowej tkanki gminy (ok. 50%). Dzieli się ona na dwie główne grupy: zabudowań mieszkalnych jedno- i wielorodzinnych oraz zabudowań o charakterze rezydencjonalnym, występujących pod postacią założeń dworskich.

Pojedyncze zabudowania datowane są głównie na koniec XIX w. oraz pierwszy kwartał XX w. Ich stan zachowania jest generalnie dobry, konstrukcja murowana lub drewniana. Murowane występują w największym natężeniu na terenie miasta Kalwaria Zebrzydowska, drewniane - na obszarach wiejskich. Nie wyróżniają się one formą, zbudowane są najczęściej na planie prostokąta. Budynki murowane w przeważającej większości jedno, maksymalnie dwu-kondygnacyjne, na elewacjach spotykane elementy ozdobne, np. opaski okienne, profilowane gzymsy, motywy lambrekinów czy tzw. „oka opatrności”, a także pojedyncze przykłady elewacji z detalem modernistycznym lub secesyjnym. Dachy dwuspadowe, kryte dachówką. Obiekty drewniane ze ścianami konstrukcji zrębowej, szalowanymi, czasami tynkowanymi. Dachy dwu i czterospadowe.

Na ich tle wyróżniają się wille o wyraźnych cechach stylowych, których formy zewnętrzne i użyte materiały podlegają ochronie na mocy uchwalonych planów miejscowych. Najwięcej tego typu obiektów znajduje się w Kalwarii Zebrzydowskiej, np. drewniana willa przy ul. Krakowskiej 21 z końca XIX w. z misternymi detalami elewacji, murowana Willa Weissów z okresu dwudziestolecia międzywojennego, czy eklektyczna, murowana willa przy ul. Mickiewicza 23.

Założenia rezydencjonalne powstałe w XIX w., znajdują się we wsiach Brody, Leńcze i Zarzyce Wielkie. Murowane, zróżnicowane formą, niejednokrotnie z przynależącym doń parkiem, chronione są

na mocy wpisów do rejestru zabytków. Niektóre z nich posiadają zachowaną infrastrukturę gospodarczą, obejmującą część folwarczną, np. browar, gorzelnię, młyn, spichlerz, czy robotnicze zabudowania mieszkalne.

Największą ilość substancji zabytkowej posiadają: miasto Kalwaria Zebrzydowska – 32%, Brody – 25%, Bugaj – 15,5% i Zebrzydowice – 9,5%. Udział zabytków w pozostałych miejscowościach mieści się w przedziale 0,9-4,7 %.

Poniżej przedstawiono najbardziej charakterystyczne i wartościowe elementy krajobrazu kulturowego gminy.

I. ARCHITEKTURA SAKRALNA

• Krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego w Kalwarii Zebrzydowskiej²

Unikatowe sanktuarium pasyjno-maryjne osadzone w naturalnym krajobrazie – została uznana za pomnik historii w 2000 r. Należy ona do najbardziej interesujących i malowniczo położonych obiektów zabytkowych w Polsce. Kalwaria stanowi doskonałe świadectwo kultury sarmackiej i religijności doby kontrreformacji. O jej walorach artystycznych decydują bogactwo barokowego wystroju kościoła klasztornego bernardynów w obrębie całego kompleksu oraz oryginalność form architektonicznych kalwaryjskich kaplic. Kunsztowność i niepowtarzalność zaprojektowanej z wielkim rozmachem krajobrazowej kompozycji potęgują widoki roztaczające się ze starannie rozplanowanych drózek – obsadzonych drzewami alei parkowych.

W 1600 r. Mikołaj Zebrzydowski, marszałek wielki koronny i starosta krakowski, rezydujący na zamku w Lanckoronie, ufundował na pobliskiej górze Żar kaplicę Świętego Krzyża wzorowaną na kaplicy Golgoty w Jerozolimie. Niedługo potem podjął decyzję o wzniesieniu obok kaplicy Grobu Chrystusowego, jak również klasztoru ojców bernardynów, którzy mieli zapewnić opiekę nad kaplicami. W 1603 r. położono kamień węgielny pod budowę kościoła i klasztoru. Wkrótce zrodziła się idea odtworzenia innych miejsc z topografii Ziemi Świętej związanych z historią Męki Pańskiej, inspirowana prawdopodobnie popularną wówczas książką Chrystiana Andrychomiusza opisującą Jerozolimę w czasach Chrystusa. Do realizacji pomysłu Zebrzydowski zatrudnił artystów: jezuickiego architekta Jana Marię Bernardoniego, który wykonał projekt kościoła i klasztoru, oraz złotnika z Belgii Pawła Baudartha – autora projektu kaplic. Przy pomocy matematyka ks. Feliksa Żebrowskiego przeprowadził pomiary terenu między górą Żar, potokiem Skawinki i Lanckorońską Górą. W latach 1604-1617 wzniesione zostały budynki klasztoru i kościoła oraz kaplice, których relacje przestrzenne miały być topograficznym odwzorowaniem autentycznych miejsc Drogi Krzyżowej: Ratusz Piłata, Grób Pana Jezusa, Ogrojec, Pojmanie, Dom Annasza, Dom Kajfasza, Pałac Heroda, Grób Matki Bożej, Włożenie Krzyża, Serce Marii, Drugi Upadek i Wieczernik. Po śmierci Mikołaja Zebrzydowskiego w 1620 r. dzieło fundacji przejął jego syn, Jan. Z jego inicjatywy powstały: Brama Wschodnia, kaplica Na Cedronie, Pierwszy Upadek, Cyrenejczyk, Weronika, Gradusy, czyli święte Schody, kaplica Znalezienia Krzyża Świętego i pustelnie św. Heleny oraz osiem kaplic maryjnych.

Następnym opiekunem założenia był Michał Zebrzydowski, syn Jana, z którego fundacji dokonano rozbudowy klasztoru, do kościoła zaś dostawiono kaplicę dla cudownego obrazu Matki Bożej Kalwaryjskiej, który był w posiadaniu bernardynów od 1641 r. Dzięki temu kalwaria z prywatnego rodzinnego przedsięwzięcia przerodziła się w odwiedzaną przez pielgrzymów sanktuarium. Po wygaśnięciu rodu sukcesorką Zebrzydowskich została Magdalena Czartoryska. Z jej inicjatywy rozbudowany został kościół klasztorny - powstała wtedy m.in. jego dwuwieżowa barokowa fasada.

W okresie rozbiorów Kalwaria Zebrzydowska nadal funkcjonowała jako centrum pielgrzymkowe, pomimo dążeń administracji zaboru austriackiego do ograniczania liczby misteriiów.

W 1999 r. zabytkowe założenie zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO dla podkreślenia jego wyjątkowej wartości kulturowej.

² <https://zabytek.pl/pl/obiekty/kalwaria-zebrzydowska-krajobrazowy-zespol-manierystycznego-parku>

Zdjęcia nr 1, 2. Kościół klasztorny pw. Matki Boskiej Anielskiej i klasztor

W skład zabytkowego zespołu wchodzi ponadto obiekty należące do klasztoru bernardynów. **Kościół klasztorny pw. Matki Boskiej Anielskiej** jest świątynią barokową z dostawionymi trzema kaplicami kopułowymi. Jego najstarszą częścią jest prezbiterium, do którego w latach 1680-1702 dobudowano szeroką, dwukondygnacyjną nawę. Barokowe wnętrze wyposażone jest w cenny wystrój (ażurowy, dwustronny ołtarz główny, manierystyczne stalle, wczesnobarokowa ambona) i ozdobione modernistyczną polichromią. W najstarszej przylegającej do prezbiterium kaplicy Zebrzydowskich znajduje się cudami słynący obraz Matki Boskiej Kalwaryjskiej.

Od północnej strony do bazyliki przylega **klasztor**. Pomimo licznych przebudów zachował on pierwotną dyspozycję przestrzenną z czytelną częścią najstarszą wzniesioną na wzór XVII-wiecznych rezydencji w typie palazzo in fortezza. W murach otaczających zespół klasztorny zachowały się do dzisiaj elementy obronne. Przed kościołem znajduje się prostokątny **plac odpustowy** ujęty z dwóch stron krążgankami, zwany Placem Rajskim.

Dróżki o łącznej długości 5 km wytyczone w naturalnym krajobrazie stanowią tzw. park pielgrzymkowy. Składają się z 42 kaplic i kościołów Drózek Pana Jezusa oraz Matki Boskiej, wzniesionych na potrzeby dwóch rodzajów kultu: pasyjnego i maryjnego. Są to obiekty o często oryginalnej architekturze, spośród których wyróżniają się najcenniejsze pod względem klasy artystycznej kaplice projektu Pawła Baudartha z lat 1605-1614. Autor zastosował skomplikowane plany (kształt serca, koła, elipsy, pięciokąta, symboliczne rzuty róży i krzyża) i urozmaicony detal, nadając im unikatowe formy. Przyporównywane są one do form stosowanych w złotnictwie, które było profesją praktykowaną przez Baudartha – przeniesionych tu w skalę architektury. Wśród detalu odnaleźć można ornamenty o niderlandzkim manierystycznym rodowodzie, naśladujące okucia czy zawijane elementy blaszane.

Dróżki Pana Jezusa (28 stacji – 24 obiekty) ułożone w ciągu narracyjnym przedstawiają historię Męki Pańskiej. Składają się na nie między innymi kaplice: Wieczernika, Ogrójca, Pojmania, domu Annasza i Kajfasza, Pałac Heroda, Ratusz Piłata. Niektóre stacje misterium oznaczone są niewielkimi formami architektonicznymi, np. kaplica św. Weroniki. Kulminacja drózek pasyjnych z kaplicami Ukrzyżowania, Zdjęcia z krzyża i Grobem Pańskim znajduje się na Górze Żar.

Dróżki Matki Boskiej (24 stacje – 11 obiektów) służą do kontemplowania bólu Marii pod krzyżem, np. kaplica Serce Marii, pogrzebu Jezusa i triumfu po zmartwychwstaniu. Niektóre obiekty położone w miejscach zbiegania się obu szlaków, np. kościół Grobu Matki Boskiej, są wspólne dla części maryjnej i pasyjnej. W skład całego założenia wchodzi także budowle nie należące do obu cykli, np. Betsaida, Pustelnia św. Marii Magdaleny. Poszczególne miejsca w topografii odpowiadają nazwom miejsc w Jerozolimie (Golgota, Syjon, Góra Oliwna).

Zdjęcie nr 3. Kaplica Weselących się Patriarchów, ul. Lanckorońska, Kalwaria

Zdjęcie nr 4. Kaplica Św. Rafała Archaniola, tzw. Wniebowzięcie Matki Boskiej I, ul. Bernardyńska, Zebrzydowska

Zdjęcie nr 5. Kaplica Ogrojec, Brody

Zdjęcie nr 6. Kaplica Brama Wschodnia, Brody

Zdjęcie nr 7. Kaplica Ratusz Piłata, Bugaj

Zdjęcie nr 8. Kaplica Serca Marii, Bugaj

Obecnie Klasztor OO. Bernardynów prowadzi projekt pn. „Dziedzictwo sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej na szlaku UNESCO”. Przedmiotem inwestycji jest renowacja ośmiu kapliczek znajdujących się na szlaku Dróżkowym oraz remont konserwatorski i zmiana sposobu użytkowania trzech zabytkowych budynków przyklasztornych, które po zmianie funkcji zostaną wykorzystane do celów edukacyjnych i kulturalnych.

Park pielgrzymkowy „dróżki” w Kalwarii Zebrzydowskiej, Bugaju i Brodach stanowi przykład krajobrazu komponowanego, gdzie obiekty architektoniczne – kaplice modlitewne, wkomponowane zostały w naturalny krajobraz górski symbolizujący krajobraz jerozolimski. Kompozycja parkowa składa się głównie z alei kasztanowcowych, lipowych, dębowych, grabowych, jesionowych, klonowych, które przebiegają częściowo wśród łąk i pól uprawnych, a nawet w zwartych kompleksach leśnych jodłowo-bukowo-świerkowych, sadzonych w wąskich duktach wyciętych w substancji drzewostanu leśnego. Aleje te łączą kaplice tworząc system komunikacji pieszej dla pielgrzymów i turystów.

Pielgrzymkowy park kalwaryjski, datowany jest na początek XVII w., stanowi założenie przestrzenne o powierzchni około 300 ha, gdzie kompleksy leśne zajmują około 150 ha, łąki około 100 ha, a zabytkowa kompozycja parkowa około 50 ha. W inwentaryzacji zieleni wnętrza krajobrazowego parku z 1989 r. wykazano

21 gatunków drzew. Wiek kilku najpotężniejszych dębów i lip o obwodach pierścieniowych 500 do 600 cm i powyżej szacuje się na około 400 lat, co przypada na pierwszy okres budowy „drózek” Kalwarii.

Walerami szczególnymi krajobrazowego parku pielgrzymkowego są elementy przyrodnicze i zachowane proporcje powierzchni zalesionych i powierzchni łąk franciszkańskich rozciągających się na łagodnych stokach wzgórz, które nadają mu postać krajobrazu naturalnego.

W obrębie zespołu klasztornego, poza kościołem i klasztorem oraz założeniem kalwaryjskim, także budynek gospodarczy z krużgankami, ogród klasztorny, mur obronny z bastionami i kaplicami, 3 domy, ul. Bernardyńska 38, 40, 44, oficyna z bramą pałacu Czartoryskich, ul. Bernardyńska 25, ogród (teren) pałacowy Czartoryskich.

• Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Grobu Matki Bożej) w Brodach

Zdjęcia nr 9, 10. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Grobu Matki Bożej) w Brodach

Barokowy kościół rzymskokatolicki bernardynów, popularnie zwany Grobkim. Jest to jeden z obiektów sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. Wpisany jest do rejestru zabytków, jako element szlaku pielgrzymkowego. Przez wieki istniał tu dom filialny (do dziś zwany potocznie rezydencją), w którym mieszkali bracia bernardyni zajmując się opieką nad miejscami świętymi i pielgrzymami.

W 1611 r. Mikołaj Zebrzydowski wybudował małą kaplicę Grobu Matki Boskiej, której nadano kształt sarkofagu. Miała ona jedne, niskie drzwi i jedno małe okno. Wewnątrz kaplicy postawiono mały ołtarzyk z leżącą w trumnie figurką Matki Boskiej. W 1615 r. zaczęto wznosić nad tą małą kaplicą duży kościół. Mury wyciągnięto do połowy planowanej wysokości kościoła. Śmierć Mikołaja Zebrzydowskiego w 1620 r., a pewnie wadliwe założenie fundamentów na moczarowatym terenie, spowodowały przerwę w budowie. Kontynuację budowy kościoła podjął Jan Zebrzydowski, syn Mikołaja Zebrzydowskiego. Zaczęto od wzmocnienia fundamentów sześcioma masywnymi skarpami, wykonanymi z ciosu. Dopiero po tym zabiegu kontynuowano dalsze prace budowlane.

Kościół powstał na rzucie wydłużonego prostokąta z półkolista absydą od strony wschodniej i półeliptyczną kruchtą od strony zachodniej. W dniu 7 września 1642 r., konsekrował kościół bp Tomasz Oborski.

W latach 1754-1757, 1759-1763, gdy przełożonym w Kalwarii był o. Jan Kapistran Połaniecki, odrestaurowano kaplicę Grobu Matki Bożej, nad którą, w górnym kościele, postawiono nowy ołtarz. W latach 1793-1816, 1819-1822, gdy gwardianem był o. Gaudenty Tynel, położono w nawie posadzkę marmurową i wykonano marmurowe schody do kościoła górnego oraz sprawiono nowe organy. Przed fasadą kościoła ustawiono na kamiennych cokołach posągi dwunastu Apostołów. Między cokołami, w miejsce dawnego muru, wprawiono żelazne sztachety. Resztę muru okalającego kościół zostawiono.

O. Stefan Podworski, rezydent przy kościele Grobu Matki Bożej, przed zbliżającym się jubileuszem trzystulecia tego kościoła, w 1909 r. przeprowadził jego gruntowy remont. Usunięto mur okalający kościół, który zastąpiono ogrodzeniem z metalowych sztachet. Przed wejściem na dziedziniec świątyni, na zboczu, wzniesiono mur oporowy, a w nim zbudowano grotę Matki Boskiej z Lourdes, którą poświęcił dnia 15 sierpnia 1911 r. uczestniczący w uroczystościach jubileuszowych sufragan krakowski bp Anatol Nowak.

• **Pustelnia św. Rozalii z kaplicami i drzewostanem w Barwałdzie Górnym oraz posąg kamienny Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia na kolumnie**

Zdjęcie nr 11. Pustelnia św. Rozalii, Barwałd Górny

Pustelnia św. Rozalii z kaplicami zbudowana została prawdopodobnie na przełomie XVIII/XIX w. Istnienie obiektu potwierdza austriacki plan katastralny z 1845 r. Wzniesienie pustelni mogło być związane z grasującą w tym czasie w okolicach Barwałdu epidemią, przed którą miała chronić mieszkańców właśnie Rozalia uważana za świętą strzegącą od zarazy. Pustelnia powstała na trasie wędrówek pielgrzymów z terenów ziemi oświęcimskiej i wadowickiej do sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej.

Jest to jednonawowa orientowana budowla w formie kapliczki, wzniesiona w konstrukcji zrębowej o ścianach szczytowych, częściowo szalowanych. Nakryta dachem półszczytowym pokrytym dachówką ceramiczną z okapami, z wieżyczką nakrytą hełmem. Wewnątrz ulokowano dwie kaplice – św. Rozalii i św. Marii Magdaleny oraz cela – pustelnia. Na wyposażeniu znajdują się: barokowy ołtarz Matki Boskiej i św. Rozalii, dwa barokowe płótna z 1747 r. przedstawiające Boże Narodzenie i Pokłon Trzech Króli, dziewiętnastowieczne obrazy wotywnie związane z Misteriami pasyjnymi zawieszane przez pątników pielgrzymujących do sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. W Pustelni mieszkali pustelnicy m.in. brat Stanisław Saniewski, Zofia Owsianka. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków.

Posąg kamienny Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia na kolumnie pochodzi z 1745 r., znajduje się naprzeciwko kaplicy. Stoi ona na wysokim czworobocznym cokole zwieńczonym korynckim kapitelem, na którym ustawiono bazę z barokową figurą Matki Boskiej. Na kolumnie widoczny napis 1745 i inicjały A. G. (Adam Gołuchowski dziedzic Barwałdu).

Zdjęcie nr 12. Posąg kamienny Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia, Barwałd Górny

• **Kościół parafialny pw. św. Józefa w Kalwarii Zebrzydowskiej**

Zdjęcie nr 13. Kościół parafialny pw. św. Józefa w Kalwarii Zebrzydowskiej

Pierwsze wzmianki o kościele św. Józefa pochodzą z 1 połowy XVIII w. Po wielkim pożarze miasta w 1715 r. miasto zostało odbudowane, a jednym z nowych budynków został kościół. Niestety kościół ten spłonął w czasie walki Konfederatów Barskich. Na jego miejscu w 1773 r. stanęła kapliczka ku czci św. Jana Nepomucena. W 1898 r. powstał Komitet Budowy kościoła, który rozpoczął zbiórkę pieniędzy od mieszkańców oraz pielgrzymów. Prace budowlane zostały rozpoczęte w 1902 r.: w dniu 17 czerwca zostały rozpoczęte wykopy pod fundamenty, a w dniu 29 lipca został poświęcony kamień węgielny. W 1906 r. świątynia została zasklepiona, zostały wyprawione i pomalowane mury we wnętrzu, został urządzony chór muzyczny, została położona posadzka oraz zostały oszklone okna. W dniu 19 marca 1908 r. świątynia została poświęcona przez księdza Józefa Niecia, proboszcza parafii w Zebrzydowicach. Już w 1911 r. do prezbiterium od strony zachodniej została dobudowana zakrystia. Następnie dzięki funduszom uzyskanym od parafian i Ludwika Hammerlinga, właściciela pobliskiej wsi Brody, do płytkich ramion transeptu zostały dobudowane kaplice: południową w 1924 r. i północną w 1925 r., według projektu Józefa Merendy, budowniczego z Podgórza (ołtarze kaplic, odpowiednio pw. Serca Pana Jezusa i Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, zostały zbudowane w 1929 r. przez Szczepana Łojka, właściciela fabryki mebli). W 1924 r. została ukończona fasada świątyni.

Kościół usytuowany jest w centralnym punkcie miasta, przy rynku. Jest to budowla wzniesiona w stylu eklektycznym. Świątynia jest murowana, wybudowana z cegły, kaplice i zakrystia są otynkowane. Kościół jest jednonawowy, posiada plan krzyża oraz transept o silnie zmniejszonych ramionach, przedłużonych o zamknięte trójbocznie kaplice. Prezbiterium posiada szerokość równą szerokości nawy, jest krótkie, zamknięte trójbocznie, skierowane w stronę zachodnią; za nim – na osi świątyni jest umieszczona zakrystia. Nawa posiada cztery przęsła, w przęśle trzecim znajduje się chór muzyczny; przęsło czwarte znajdujące się przy fasadzie jest zredukowane, w jego dolnej kondygnacji są umieszczone: kaplica Pana Jezusa Miłosiernego (od strony południowej), przedsionek oraz schody prowadzące na chór muzyczny i wieżę. Prezbiterium i kaplice są zasklepione półkoliście, nawa nakryta jest systemem sklepień żaglastych. Okna prostokątne są zamknięte półkoliście; we wszystkich znajdują się witraże, oprócz dwóch w przęśle czwartym, w których są umieszczone szybki kolorowe i trawione. Ściany i sklepienia są pokryte malowidłami figuralno - ornamentальnymi w stylu młodopolskim posiadającymi elementy art déco (między innymi są to postacie świętych polskich i Aniołowie Stróżowie). Wyposażenie reprezentuje głównie style: barokowy (ołtarz główny) i neobarokowy. Fasada jest zwieńczona trójkątnym szczytem, na osi znajduje się wieża; nad wejściem jest umieszczony okulus z witrażem, a po bokach nisze z figurami.

• Kościół parafialny pw. św. Michała Archaniola w Zebrzydowicach

Zdjęcia nr 14, 15. Kościół parafialny pw. św. Michała Archaniola w Zebrzydowicach

Kościół ufundowany przez Mikołaja Zebrzydowskiego, wybudowany w latach 1599-1602 na miejscu starego pw. św. Marcina z lat 1325-1327 (jego dzieje nie są znane aż do końca XVI w., gdyż zaginęły wszelkie dokumenty z tamtego okresu). Plany świątyni wykonał Jan Maria Bernardoni z Como, budowniczy kościoła jezuickiego w Krakowie, oraz klasztoru i Bazyliki Matki Bożej Anielskiej Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej.

Murowany, orientowany kościół zbudowany na planie prostokąta, w stylu renesansowo-barokowym. Wpisany do rejestru zabytków. Po bokach prezbiterium znajdują się dwie przybudówki z lożami i otwartymi do wnętrza arkadowymi emporami na piętrze. W miejscu łączenia nawy i prezbiterium wznoszą się na planie kwadratu niższe od kalenicy dachu dwie wieże z lokalnościami, pokryte dachem namiotowym. Wnętrze nawy rozczłonkowane pilastrami. Na zewnątrz znajdują się częściowo szkarpy, częściowo lizeny. Fasada zwieńczona jest trójkątnym frontonem, na osi znajduje się portal z pilastrami dźwigającymi belkowanie i trójkątny przyczółek. W dolnych oknach znajdują się posągi świętych. Prezbiterium i nawa sklepione kolebkowo z lunetami.

W manierystycznym ołtarzu głównym z ok. 1600 r. umieszczone są dwa obrazy: Zwiastowania Najświętszej Panny Marii i nasuwany na niego – św. Michała Archaniola. Na szczycie ołtarza rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem, depczącej szatana w postaci lwa – przeniesiona z poprzedniego kościoła i stanowiąca cenny zabytek śląskiej sztuki gotyckiej sprzed 1400 r. Dwa boczne ołtarze i ambona posiadają cechy renesansowe. Polichromia z 1925 r. wykonana według projektu Jana Bukowskiego przez Karola Politańskiego.

• Zespół klasztorny oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach

Zdjęcie nr 16. Klasztor w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach

Zdjęcie nr 17. Dawny dwór z kaplicą w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach

Zdjęcie nr 18. Spichlerz w zespole klasztorным oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach

Zdjęcie nr 19. Budynek w zespole klasztorным oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach

Zespół klasztorный oo. Bonifratrów składa się z dawnego dworu i dobudowanego do niego skrzydła mieszczącego refektarz i kaplicę, budynku dawnej apteki, spichlerza oraz kostnicy wraz z otoczeniem. Zespół klasztorный powstał w 1611 r. dzięki fundacji Mikołaja Zebrzydowskiego, który w 1599 r. przebudował rodową posiadłość przeznaczając dawny renesansowy dwór obronny na szpital dla żołnierzy i kalek pochodzenia szlacheckiego. Po przebudowie sprowadził on z Krakowa Bonifratrów, którym przekazał opiekę nad szpitalem wraz z całym Konwentem.

Zespół składał się z dworu wraz z folwarkiem oraz przyległymi stawami i polami. Szpital działał nieprzerwanie aż do rozbiorów. Wznowienie działalności nastąpiło po 1798 r., kiedy nowy przeor Leonard Mały rozpoczął rozbudowę zespołu trwającą do 1804 r. Po jej ukończeniu zespół składał się z: dawnego dworu, apteki, budynku mieszkalnego, stajni dla krów, cieląt, koni i wołów, czterech chlewni, czterech stodół, browaru, gorzelni, domu piwowara oraz gospody. Około 1811 r. powstała kaplica cmentarna na dawnym cmentarzu konwenckim. Znacznemu zniszczeniu Klasztor uległ w czasie rabacji galicyjskiej w 1846 r. Po odzyskaniu niepodległości został on odbudowany i utworzono w nim bezpłatną przychodnię zdrowia dla okolicznej ludności. W czasie II wojny światowej został przejęty przez Niemców, którzy większość klasztornych pomieszczeń przeznaczili na wojskowe kwatery. Po zakończeniu wojny cały szpital przekształcono w oddział szpitala psychiatrycznego w Kobierzynie, a gospodarstwo klasztorne upaństwowiono.

Obecnie zespół klasztorный powrócił do oo. Bonifratrów. składa się z zabudowań skupionych wokół wewnętrznego dziedzińca i ogrodu klasztorного, którymi są dawny dwór pochodzący z 1 połowy XVI w. z przebudowaniami z XVI i XVII w., budynek mieszkalny (dawna apteka) oraz dawna kostnica i spichlerz. Dwór jest najstarszym zachowanym budynkiem klasztorным, a zachowane strzelnice kluczowe świadczą o jego obronnym charakterze. W budynku zachowały się kamienne późno renesansowe portale oraz kamienne węgry okien. Jest on połączony z nadwieszonym korytarzem z klasycystycznym budynkiem dawnej apteki (aktualnie mieszkania zakonników).

Zachowały się również budynki kostnicy z XVIII w., spichlerz z 1833 r. oraz pierwotny układ komunikacyjny wewnątrz założenia stanowiącego załazek późniejszej wsi. Zespół klasztorный jest cennym zabytkiem architektury i tradycji nie tylko regionu, ale i całej Polski. Ze względów architektonicznych cenna jest zachowana w niezmienionej formie zabudowa z 1 połowy XVI w. (najstarszy budynek zespołu).

• Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Zebrzydowicach

Zdjęcie nr 20. Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Zebrzydowicach

Obiekt powstał pod koniec XIX w. na jednym z najstarszych ówczesnym szlaków pielgrzymkowym prowadzących z Zebrzydowic do Kalwarii Zebrzydowskiej. Obok kaplicy znajduje się aleja prowadząca do cmentarza konwenckiego oraz teren dawnych stawów klasztornych.

Jest to niewielka kapliczka domkowa otwarta z głębokim portykiem wspartym na czterech solidnych kolumnach tokańskich i zwieńczonym trójkątnym szczytem z gzymsami. Kapliczka ma duże znaczenie, jako element założenia klasztornego, położony na szlaku pielgrzymkowym. Kapliczka wpisana jest do rejestru zabytków.

II. CMENTARZE

W gminie zachowało się 6 zabytkowych cmentarzy. Historia cmentarzy w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Zebrzydowicach jest ściśle powiązana ze stacjonowaniem na terenie gminy wojsk austriackich w okresie I wojny światowej. Są to wydzielone kwatery ogrodzone metalowym ogrodzeniem i wzbogacone kaplicami (Zebrzydowice) oraz pomnikami (Kalwaria Zebrzydowska).

• Cmentarz konwencki wraz z kaplicą cmentarną z kamiennym ogrodzeniem oraz otoczenie w Zebrzydowicach

Cmentarz konwencki znajduje się na terenie zespołu klasztornego oo. Bonifratrów. Położony jest na uboczu wsi przy drodze do Kalwarii Zebrzydowskiej. Cmentarz założony jest na rzucie wydłużonego prostokąta z osią głównej alei na kierowaną na kaplicę. Otoczony kamiennym ogrodzeniem, wzmocnionym szkarpami od strony południowej. Od frontu w ogrodzeniu widoczna jest kamienna brama w formie arkady z ażurową furtą. Pośród nagrobków znajdujących się na terenie cmentarza szczególnie wartościowymi są dwa, z których jeden pochodzi z 1900 r. Cmentarz pozostaje w praktycznie niezmienionej formie.

Na jego terenie znajduje się klasycystyczna kaplica cmentarna. Jest to murowany, parterowy i jednonawowy budynek w formie arkadowego portyku nawiązującego do bramy z klasycystyczną dekoracją. Na portyk składają się smukłe tokańskie półkolumny, na których oparty jest trójkątny przyczółek. Pomiędzy nimi arkady ujęto w prostokątne płyciny, a archiwolty wydzielono za pomocą profilowanych gzymsów. W arkadach na ścianie frontowej znajdują się marmurowe tablice nagrobne, współczesna dekoracja malarska przedstawiająca krzyż z koroną cierniową na globie oraz inskrypcja „Ja Jestem Zmartwychwstaniem i Zbawieniem”. Kaplica wraz kamiennym ogrodzeniem i terenem cmentarza wpisana jest do rejestru zabytków.

• Cmentarz parafialny w Zebrzydowicach wraz z cmentarzem wojennym z I wojny światowej z 1914 r.

Cmentarz parafialny usytuowany jest na północ od kościoła pw. św. Michała Archanioła w Zebrzydowicach, na którego terenie znajduje się kaplica cmentarna Brandysów, grobowiec rodziny Weissów oraz cmentarz wojenny nr 474 z 1914 r.

Cmentarz wojenny znajduje się w północno-zachodnim narożniku nekropolii. Jest to kwatera będąca pozostałością po znajdującym się w tych latach lazarecie – szpitalu wojskowym Bonifratrów w Zebrzydowicach. Spoczywa tutaj 77 żołnierzy, w tym 71 znanych z nazwiska, wyłącznie z armii austro-węgierskiej. Element centralny mogiły stanowi kamienny pomnik stylizowany na kopiec. Na jego przedniej ścianie umocowano tablicę pamiątkową, a nad nią rzeźbę orła. U szczytu pomnika znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca umierającego żołnierza. Kwatera otoczona jest niskim metalowym ogrodzeniem.

Tuż przed najwyższym wzniesieniem głównej alei usytuowany jest grobowiec rodziny Weissów sporządzony według secesyjnego projektu architekta Franciszka Mączyńskiego. Anerii (Irena) i Wojciech Weissowie, wspaniali malarze, związani bezpośrednio z ziemią kalwaryjską, przez lata zamieszkiwali i tworzyli w Kalwarii Zebrzydowskiej. W grobowcu pochowani są obok nich ich rodzice – Maria i Stanisław Weissowie oraz dzieci: Anna oraz Stanisław.

Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym w Zebrzydowicach znajduje się w centralnej części cmentarza parafialnego. Ufundowana przez Jana Kantego Brandysa. W krypcie chowani są kolejni proboszczowie parafii. Budynek murowany z ciosów kamiennych o zróżnicowanej wielkości, stylistycznie eklektyczny z przewagą elementów neogotyckich. Posadowiony na cokole, na rzucie wydłużonego prostokąta, zakończony półkolistą absydą. Dach nad korpusem dwuspadowy, nad absydą nieco niższy, stożkowy. Elewacja frontowa zwieńczona trójkątnym szczytem z wnęką na sygnaturkę na osi. Boki flankowane fialami. Wnętrze jednoprzestrzenne z kaplicą w absydzie. Sklepienie krzyżowe ze skromną dekoracją malarską z motywami roślinnymi. Na wyposażeniu kaplicy jest m.in. drewniany ołtarz.

III. ARCHITEKTURA MIESZKANIOWA/REZYDENCJONALNA**• Układ urbanistyczny miasta Kalwaria Zebrzydowska z zabudową przyrynkową, układem komunikacyjnym, zespołem kościoła, klasztoru, założeniem kalwaryjnym i miejscowościami Brody i Bugaj**

Układ urbanistyczny pochodzi z XVII w. oraz z XVIII/XIX w. Obejmuje zabudowę przyrynkową, układ komunikacyjny, zespół kościoła, klasztor oo. Bernardynów oraz manierystyczne założenie parkowo-kalwaryjskie Kalwarii Zebrzydowskiej z lat 1602-pocz. XX w., 44 kaplice kalwaryjskie i ich wystrój architektoniczno-malarski. Strefa sięga od północy wzdłuż drogi Bielsko-Kraków, obejmując zabudowę przyrynkową w całości i zespół parkowo-dworski w Brodach, od wschodu wzdłuż drogi Kalwaria-Palcza wraz z kaplicami i terenami okalającymi je, tzw. Góry Oliwnej, wchodzącymi klinem pod górę Lanckorońską aż poza Kaplicę Wniebowstąpienia Pańskiego. Od strony południowej i wschodniej granica strefy obejmuje zabudowę miejscowości Bugaj w promieniu 300 m i za zachód od drózek kalwaryjskich, zalesione tereny Góry Żar z kaplicą Pustelnia Pięciu Braci Polaków, dalej w kierunku północnym do drogi Bielsko-Kraków w miejscu wylotu obwodnicy. Układ wpisany do rejestru zabytków.

• Zespół dworsko-parkowy w Brodach

Zdjęcie nr 21. Dwór w zespole, Brody nr 1

Założenie rezydencjonalne wpisane do rejestru zabytków. Dwór został zbudowany przez Jana Kantego Brandysa. W czasie powstania listopadowego był prowadzoną przez niego placówką konspiracyjną. Budynek dworu późnoklasycystyczny, piętrowy, dwutraktowy z dużą sienią i klatką schodową z drewnianymi, trójbiegowymi schodami na osi wejściowej. Od strony podjazdu wysunięte są trzy ryzality. Środkowy wsparty jest na czterech kolumnach, zwieńczony trójkątnym frontonem i ozdobiony balkonem z żelazną balustradą. Na dobudówce przy narożniku północno-zachodnim umieszczona jest loggia filarowo-kolumnowa. Stan zachowania budynku zły.

Poza dworem, ochronie podlega park, budynki gospodarcze: dawny browar, gorzelnia dworska, młyn, spichlerz, stajnie oraz zabudowania mieszkalne (osiem czworaków) i domek ogrodnika. Park jest zapuszczony, granice pierwotnego założenia są nieczytelne. Budynki gospodarcze w stanie złym, wymagającym interwencji. Budynki mieszkalne utrzymane w stanie dobrym.

• Zespół dworsko-parkowy w Leńczach

Zdjęcie nr 22. Dwór w zespole w Leńczach

Dawna część majątku „Leńcze Górne”, składająca się z murowanego dworu z XIX w., spichlerza, drewnianej wolarni wpisanych do rejestru zabytków oraz parku również wpisanego do rejestru zabytków.

Dwór jest budynkiem dwukondygnacyjnym murowanym na planie prostokąta z frontowym ryzalitem i sienią przelotową na osi wejścia. Część wejściowa podkreślona w parterze ryzalitem zdobionym boniowaniem oraz na piętrze dużym oknem zwieńczonym łukiem. Wszystko przykrywa dwuspadowy dach z naczółkami. Wewnątrz zachowała się stolarka wewnętrzna oraz kominek w salonie na piętrze. Spichlerz dwukondygnacyjny, z charakterystycznym wejściem na pierwsze piętro umieszczonym na zewnątrz budynku, z parą symetrycznie ułożonych, zbiegających się ku sobie schodów. Wszystkie budynki kryte ceramiczną dachówką.

Park dworski został założony jako ogród krajobrazowy w 2 połowie XIX w. W założeniu był to prosty nieco geometryzujący układ z przewagą upraw użytkowych. Aktualnie granice jego układu są zatarte, kompozycja nieczytelna.

- **Zespół dworsko-parkowy w Zarzycach Wielkich**

Zdjęcie nr 23. Dwór, Zarzycy Wielkie nr 82

Założenie obejmuje dwór, zabudowę gospodarczą oraz resztkę parku krajobrazowego w granicach parcel ujętych w decyzji o wpisie do rejestru.

Dwór w Zarzycach Wielkich jest budynkiem murowanym z cegły i częściowo z kamienia. Pod częścią wschodnią wysokie podpiwniczenie niwelujące znaczne nierówności terenu, kryjące sklepione kolebkowo piwnice. Dwór wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, symetryczny, z sienią na osi. Od strony wschodniej dobudowana niska przybudówka. Całość zespołu wraz ze starodrzewem otoczona jest ceglany murem.

Obecnie dworek wykorzystany jest, jako Dom Wycieczkowy „Dwór” z miejscami noclegowymi.

- **Dworek Weissów, ul. Jagiellońska 43, Kalwaria Zebrzydowska**

Zdjęcie nr 24. Dworek Weissów, ul. Jagiellońska 43, Kalwaria Zebrzydowska

Obiekt zbudowany dla Wojciecha Weissa ok. 1920 r., wpisany do rejestru. Wybudowany w stylu willi podmiejskiej, usytuowany na jednej z ważniejszych ulic wjazdowych do miasta. Formą nawiązuje do stylu dworskiego. Parterowy, murowany z cegły, na wysokiej kamiennej podmurówce. Dach dwuspadowy kryty dachówką ceramiczną. Oś akcentowana płytkim, szerokim ryzalitem zwieńczonym trójkątnym przyczółkiem. Przed ryzalitem, na wysokości parteru drewniany ganek w formie arkadowego portyku z bogatym detalem snycerskim.

• Willa „Łojkówka” (ob. „Restogrill – Stary Dom”), ul. Jagiellońska 62, Kalwaria Zebrzydowska

Zdjęcie nr 25. Willa „Łojkówka” (ob. „Restogrill – Stary Dom”), ul. Jagiellońska 62, Kalwaria Zebrzydowska

Budynek wzniesiony w 1912 r. dla Szczepana Łojka – przemysłowca, właściciela Parowej Fabryki Mebli. Willa posiada popularną w tamtym czasie formę tzw. „szwajcarce”, charakterystyczną dla budownictwa uzdrowiskowego. Piętrowa, na kamiennej wysokiej podmurówce. Ściany drewniane, szalowane, dach wielopołaciowy, konstrukcji płatwiowo -krokwiowej, kryty obecnie blachodachówką. Bryła wzbogacona frontowym ryzalitem oraz ozdobnym gankiem. W szczytach elewacji oraz na ganku bogata dekoracja snycerska decydująca o stylu obiektu. Szczyty ozdobione sterczynami, dekoracyjnie profilowanymi kroksztynami, zróżnicowanym kolorystycznie szalunkiem elewacji. Okna skrzynkowe, drewniane, wielopodziałowe.

• Willa, ul. Krakowska 21, Kalwaria Zebrzydowska

Zdjęcie nr 26. Willa, ul. Krakowska 21, Kalwaria Zebrzydowska

Obiekt wpisany do rejestru zabytków. Willa powstała ok. 1898 r. dla rodziny Jaworskich. Wyróżnia się interesującą bryłą. Wzniesiony na wysokiej, kamiennej podmurówce, konstrukcja drewniana, zrębowa, ściany szalowane. W wyższych kondygnacjach konstrukcja szkieletowa z nietypowym dla obszaru południowej Polski wypełnieniem ceglany. Budynek trójbryłowy, asymetryczny, nakryty dachami dwuspadowymi, przenikającymi się. Snycerskie detale i wykończenia części podokapowych dachu: nadwieszane łuki, jętki, kroksztyny z misternym detalem.

• Willa, ul. Rólki 12, Kalwaria Zebrzydowska

Zdjęcie nr 27. Willa, ul. Rólki 12, Kalwaria Zebrzydowska

Budynek wybudowany ok. 1930 r. w stylu willi podmiejskiej o bryle charakterystycznej dla architektury międzywojennej, popularnej wówczas wśród inteligencji, urzędników, wojskowych i przemysłowców. Rzut kwadratu, symetryczne elewacje. Dach czterospadowy o dużym kącie nachylenia, kryty dachówką. W elewacjach na osi płytkie ryzality zakończone uskokowymi, strzelistymi szczytami. W elewacji frontowej dodatkowo nad wejściem okno doświetlające klatkę schodową o wydłużonych proporcjach podkreślających wertykalizm bryły.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznana za część własnego dziedzictwa. Jest rodzajem dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska nie była przedmiotem badań naukowych.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną.

Na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska działają obecnie cztery zespoły regionalne:

- **Zespół Regionalny „Sami Swoi” z Przytkowic** (rok założenia: 1984/1985). Zespół wykonuje piosnki i przyśpiewki ludowe i okolicznościowe oraz autorskie sztuki teatralne i kabaretowe. Jego członkinie poświęcają się również popularyzacji lokalnego dziedzictwa, obejmującego odświeżanie tradycji obyczajowych („skubanki” - wiejskie gody, czy kiszenie kapusty), promocję regionalnych potraw i przetworów, a także podtrzymywanie rękodzielnictwa ludowego. Wykonują kwiaty z bibuły, wyszywają efektowne serwety.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Leńczach** (rok założenia: 1956/1957). Koło ma z założenia integrować miejscowe kobiety, a w rezultacie całe wiejskie społeczeństwo. Koło Gospodyń Wiejskich ma za zadanie m.in. wprowadzanie wszelkich nowinek z zakresu zdrowego żywienia, ogrodnictwa, prowadzenia gospodarstwa domowego, estetyki, ładu w gospodarstwie domowym, ekologii, dbania o własne zdrowie, jak również całej rodziny, krzewienia tradycji i obyczajów. Koło w Leńczach istnieje od prawie 60 lat.
- **Koło Kobiet „Bugajanki” z Bugaju** (rok założenia: 2004 r.).
- **Koło Gospodyń Wiejskich „Babi krąg” z Zarzyc Wielkich** (rok założenia: 2012 r.).

– **Koło Gospodyń Wiejskich „Swojskie klimaty” z Barwałdu Średniego** (rok założenia: 2012 r.) promocja regionalnych potraw, folklor, florystyka, kiermasze, warsztaty kulinarne, warsztaty dla dzieci.

Na terenie gminy istnieją chóry i orkiestry dęte:

- **Chór „Spryciary” z Leńcz,**
- **Chór „Sempre” z Kalwarii Zebrzydowskiej,**
- **Parafialny chór kościelny „Soli Deo” z Kalwarii Zebrzydowskiej,**
- **Miejska Orkiestra Dęta z Kalwarii Zebrzydowskiej,**
- **Młodzieżowa Orkiestra Dęta z Barwałdu Górnego,**
- **Parafialna Orkiestra Dęta z Leńcz,**
- **Orkiestra Dęta OSP Przytkowice.**

Wymienionym wyżej inicjatywom patronuje **Centrum Kultury Sportu i Turystyki w Kalwarii Zebrzydowskiej** przy ul. Mickiewicza 4, które pełni funkcję głównego ośrodka kulturalnego gminy. Statutowymi celami działalności Centrum są:

- rozpoznawanie oraz pobudzanie zainteresowań i potrzeb kulturalnych,
- przygotowanie do tworzenia i odbioru wartości kulturalnych,
- kształtowanie aktywnego uczestnictwa w kulturze,
- tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego i folkloru,
- edukacja kulturalna oraz popularyzacja wiedzy i sztuki,
- wspieranie organizacyjne i finansowe orkiestr dętych działających na terenie gminy,
- prowadzenie działalności Izby Muzealnej.

Na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska działa także **Biblioteka Publiczna im. Stanisława Wyspiańskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej** (ul. Jana Pawła II 24) oraz 4 jej filie: w Brodach, Leńczach, Przytkowicach oraz Stanisławiu Dolnym.

Niezwykle istotną rolę w ochronie dziedzictwa niematerialnego gminy odgrywa także **Towarzystwo Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej**. Stowarzyszenie działa od 1979 r. Jej członkowie aktywnie uczestniczą w życiu społeczności lokalnej. Działalność jest prowadzona w dwóch obszarach: kultywowanie tradycji lokalnych i ochrona dóbr kultury oraz organizacja wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych.

W ramach kultywowania tradycji lokalnych jest prowadzona Izba Muzealna, która jednocześnie jest lokalem Towarzystwa. Znajduje się tutaj stała wystawa, na której zgromadzono zabytkowe meble, elementy wyposażenia warsztatu stolarskiego, przedmioty codziennego użytku, obrazy, plakaty i zdjęcia dawnej Kalwarii. Lokal przy ulicy Mickiewicza jest miejscem spotkań klubowych, odbywają się tutaj również liczne imprezy kulturalne, wystawy, lekcje muzealne dla młodzieży. Do dyspozycji odwiedzających jest także księgozbiór o tematyce regionalnej, który został zaadoptowany do potrzeb bibliotecznych.

W listopadzie, cyklicznie od kilku lat członkowie i sympatycy Towarzystwa spotykają się na Wieczorze Wspomnień, na którym prezentowane są osoby zasłużone dla Kalwarii Zebrzydowskiej. Wśród nich są działacze społeczni, organizatorzy życia cechowego, nauczyciele, malarze, poeci, księża. W okolicy Świąt Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy organizowane są dla dzieci i młodzieży szkolnej konkursy plastyczne: na ozdobę choinkową, szopkę, pisanek, kartkę okolicznościową, baranka wielkanocnego.

Towarzystwo prowadzi także Wieczory Pieśni Patriotycznej organizowane wspólnie z Centrum Kultury Sportu i Turystyki.

Towarzystwo Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej jest organizatorem wielu wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych w naszym mieście. Dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów z terenu gminy już od 23 lat organizowana jest Sesja Naukowa dla Młodzieży „Ocalić od zapomnienia”. Jej celem jest zachowanie pamięci o ważnych ludziach i wydarzeniach w gminie. Towarzystwo współpracuje także z DH „Badyle” z Kalwarii Zebrzydowskiej, 8 DSH „Aqarius z Zebrzydowic, ze Stowarzyszeniem Kalwaria ART. oraz wolontariatem „Animus”. Przy udziale harcerzy odbywają się Jesienne Rajdy Przyjaciół Kalwarii. Przyczyniają się one do poznawania najbliższej okolicy oraz jej historii. Rajdy cieszą się dużą popularnością, każdorazowo w tych imprezach bierze udział ponad 100 osób.

Towarzystwo zrzeka grupę Twórców Lokalnych, których prace można podziwiać na regale wystawowym w budynku Starego Kina.

Dodatkowo Gmina Kalwaria Zebrzydowska, decyzją Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 30 czerwca 2022 r., przystąpiła do Stowarzyszenia Dolina Karpią celem opracowania lokalnej strategii rozwoju Doliny Karpią na lata 2023-2027 (LSR) na obszarze gmin: Brzeźnica, Kalwaria Zebrzydowska, Mucharz, Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów, Spytkowice, Stryszów, Tomice i Zator.

• Kult maryjny w Kalwarii Zebrzydowskiej i okolicach

Za początek intensywnego rozwoju kultu maryjnego na terenie gminy przyjmuje się dzień 5 maja 1641 r. Bernardyni otrzymali wówczas obraz od Stanisława z Brzezi Paszkowskiego. Legenda głosi, że dwa dni wcześniej, 3 maja 1641 r. Stanisław Paszkowski z Brzezi Paszkowskiego podczas modlitwy zauważył spływające z oczu Matki Bożej krwawe łzy. O zdarzeniu został powiadomiony biskup krakowski. Poproszono właściciela, by podarował obraz kościołowi w Marcyporębie.

Tradycja głosi, że Stanisław Paszkowski wyruszył z obrazem do Marcyporęby, jednak w czasie podróży poczuł, że jakaś siła kieruje go w zupełnie inną stronę, niż zamierzał. Wędrując, dotarł do sanktuarium kalwaryjskiego. Zrozumiał wtedy, że wolą Bożą jest, aby wizerunek Matki Bożej spoczął właśnie w tym miejscu. Obraz ten przedstawia Matkę Bożą płaczącą, powszechnie uważa się go za kopię obrazu Matki Bożej Myślenickiej, pędzla nieznanego malarza włoskiego z XVI w. Wizerunek ten z nakazu biskupa krakowskiego, Jakuba Zadziką, przeniesiono z kościoła do zakrystii, gdzie miał pozostawać do czasu wyjaśnienia jego cudownego charakteru. Okazało się jednak, że cieszył się nadal wielką czcią pątników, którzy otrzymywali wiele łask i dlatego władze kościelne, reprezentowane przez biskupa Tomasza Oborskiego, uznały go za łaskami słynący, zezwalając w 1658 r. na jego publiczną cześć i umieszczenie ponownie w kościele głównym, w ołtarzu św. Anny. W 1667 r. przeniesiono go do kaplicy zbudowanej w latach 1658-1667 specjalnie w tym celu przez Michała Zebrzydowskiego. Obecność tego Obrazu sprawiła, że Kalwaria Zebrzydowska stała się ważnym ośrodkiem nie tylko dotychczas istniejącego kultu pasyjnego, lecz od tego momentu także kultu maryjnego.

Dnia 15 sierpnia 1887 r. wizerunek Kalwaryjski został uroczystie ukoronowany na tzw. Dolinie Jozafata, przed kościołem Grobu Matki Bożej, przez biskupa krakowskiego Albina Dunajewskiego w obecności wielotysięcznych tłumów pielgrzymów. Wydarzenie to spowodowało jeszcze większe ożywienie ruchu pielgrzymkowego.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Kalwaria Zebrzydowska funkcjonują trzy z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska znajduje się 15 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Wpis do rejestru zabytków zespołu klasztornego oo. Bernardynów oraz

założenie kalwaryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego Naturalnego UNESCO (01.12.1999 r.) i obejmuje 44 obiekty. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Kalwaria Zebrzydowska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATA I NUMER REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Barwałd Górny	przy nr 67, dz. nr 1807	Pustelnia św. Rozalii z kaplicami i drzewostanem (szlak pielgrzymkowy)	A-601/94 (B) z dnia 12.10.1994 r. [A-676/M]
	Barwałd Górny	przy nr 67, dz. nr 1962/2	kamienny posąg NB Niepokalanego Poczęcia na kolumnie (szlak pielgrzymkowy)	
2	Brody	nr 1, dz. nr 1605/1	dwór w zespole dworsko-parkowym	A-546/87 z dnia 01.12.1995 r. (B) [A-680/M]
	Brody	przy nr 1, dz. nr 1605/1, 1605/2, 1606	park w zespole dworsko-parkowym	
3	Kalwaria Zebrzydowska - Brody - Bugaj		układ urbanistyczny z założeniem kalwaryjskim i miejscowościami Brody i Bugaj	A-392/81 z dnia 08.04.1981 r. (B) [A-858/M]
4	Kalwaria Zebrzydowska - Brody - Bugaj		zespół klasztorny OO. Bernardynów oraz założenie kalwaryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej	A-739 z dnia 23.11.1999 r. [A-388/M]
5	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 42, dz. nr 5357	budynek mieszkalny	[A-1436/M] z dnia 03.06.2015 r.
6	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 43, dz. nr 2070/4	dworek, pracownia Wojciecha Weissa wraz z ogrodem	A-497 z dnia 04.05.1987 r. (B) [A-859/M]
7	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 21, dz. nr 4266/1	willa	A-148/M z dnia 09.06.2008 r.
8	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek, dz. nr 5054	kościół parafialny pw. św. Józefa	[A-1468/M] z dnia 08.03.2017 r.
9	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	spichlerz dworski, ob. budynek gospodarczy	A-407 z dnia 08.06.1987 r. (B) [A-910/M]
	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	dwór	
	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	wozownia w zespole dworskim	
10	Leńcze	nr 239, dz. nr 454/66, 1436/1, 2314/14	park w zespole dworskim	A-510/87 z dnia 01.09.1987 r. (B) [A-910/M] A-407 z dnia 08.06.1987 r. (B) [A-910/M]
11	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/10	dwór w zespole	A-619/94 z dnia 18.10.1994 r. (B) [A-1158/M]
	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/9, 1/10	park w zespole dworskim	
	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/9, 1/10	zabudowa gospodarcza w zespole dworskim (nie istnieje)	
12	Zebrzydowice	dz. nr 1689, 2637	kaplica cmentarna na cmentarzu konwenckim	A-1176/M z dnia 12.11.2009 r.

13	Zebrzydowice	dz. nr 2518	kościół Parafialny pw. św. Michała Archaniola	A-337 z dnia 30.11.1971 r., aktual. A-181/77 z dnia 20.09.1977 r. (B) [A-1163/M]
14	Zebrzydowice	dz. nr 2632	dawny dwór z kaplicą	A-1175/M z dnia 12.11.2009 r.
	Zebrzydowice	dz. nr 1684/1	spichlerz klasztoru w zespole klasztornym bonifratrów	
	Zebrzydowice	dz. nr 2632	klasztor w zespole klasztornym bonifratrów	
	Zebrzydowice	dz. nr 2635	kostnica klasztorna w zespole klasztornym bonifratrów	
15	Zebrzydowice	dz. nr 2636	kapliczka Św. Jana Nepomucena	A-1177/M z dnia 12.11.2009 r.

*w nawiasach kwadratowych podano nowe numery rejestru dla obiektów przeniesionych do księgi rejestru woj. małopolskiego, (B) - dawne województwo bielskie

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie dwóch kościołów – w Leńczach i Zebrzydowicach (Tabela nr 2). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji dotyczących tych obiektów.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska

LP.	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
1	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła (31 pozycji)	B-332	03.04.1975 r.
2	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Michała Archaniola (28 pozycji)	B-282	30.11.1971 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Kalwaria Zebrzydowska, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach ustalono ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, tj.:

- określono rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustalono przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- uwzględniono ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, stanowisk archeologicznych;
- ustalono strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Tabela nr 3. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska

MIEJSCOWOŚĆ	NR UCHWAŁY
Barwałd Górny	XXI/164/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/45/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z 31 maja 2007 r.
	XV/153/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XX/226/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 lutego 2017 r.
	XII/111/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Barwałd Średni	XXI/165/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/46/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/154/2008r. Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.

	XX/227/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 lutego 2017 r.
	XII/112/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Brody	XXI/166/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/47/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/155/2008r. Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/349/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXIII/285/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 czerwca 2017 r.
	XII/113/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Bugaj	XXI/167/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/48/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/156/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XVII/194/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 18 września 2008 r.
	XXXII/350/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXIII/286/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 czerwca 2017 r.
Kalwaria Zebrzydowska	XXI/168/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/44/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/152/2008r. Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/344/2010. Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXXII/345/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXXII/346/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXXIII/361/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 25 marca 2010 r.
	XX/225/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 lutego 2017 r.
Leńcze	XXI/169/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/49/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/157/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/351/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXXIII/362/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 25 marca 2010 r.
	XX/228/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 lutego 2017 r.
	XII/114/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Podolany	XXI/171/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/50/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/158/2008r. Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/352/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XIX/201/2016 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 15 grudnia 2016 r.
	XII/115/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Przytkowice	XXI/172/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/51/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/159/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXIII/288/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 czerwca 2017 r.
	XII/116/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
	XII/121/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.

	XXXIX/411/22 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 30 czerwca 2022 r.
	XXXIX/412/22 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 30 czerwca 2022 r.
Stanisław Dolny	XXI/170/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/52/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/160/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/354/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XX/229/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 23 lutego 2017 r.
	XII/117/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Zarzyce Małe	XXI/173/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/53/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/161/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XIX/202/2016 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 15 grudnia 2016 r.
	XII/118/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Zarzyce Wielkie	XXI/174/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/54/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XV/162/2008 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 maja 2008 r.
	XXXII/356/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XIX/203/2016 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 15 grudnia 2016 r.
	XII/119/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.
Zebrzydowice	XXI/175/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r.
	VII/55/2007 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 31 maja 2007 r.
	XXXII/357/2010 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 9 marca 2010 r.
	XXIII/287/2017 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 29 czerwca 2017 r.
	XII/120/19 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 października 2019 r.

5.5. Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z pięciu form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Wśród 81 ustanowionych pomników historii jest Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego, który został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 30 października 2000 r. (Dz. U. nr 98 z 2000 r., poz. 1062). Zespół został omówiony szerzej powyżej, w rozdziale 5.3.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Kalwaria Zebrzydowska została wykonana w 2009 r., następnie została zaktualizowana w ostatnich miesiącach 2016 r. Ewidencja została przyjęta Zarządzeniem nr 374/2017 z dnia 30 maja 2017 r. Burmistrza Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Zarządzeniem nr 444/2017 Burmistrza Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 08 listopada 2017 r. Ostatnia zmiana została przyjęta Zarządzeniem nr 532/2018 Burmistrza Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 18 kwietnia 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kalwaria Zebrzydowska.

Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2, który zawiera spis stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych, do ujęcia w GEZ.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Kalwaria Zebrzydowska posiada w swojej własności 6 zabytków będących w GEZ (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy Kalwaria Zebrzydowska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Barwałd Średni	przy nr 70, dz. nr 1548/2 (własność gminy, trwały zarząd szkoła)	kapliczka domkowa
2	Barwałd Średni	dz. nr 1174, przy moście (samoistny posiadacz)	kapliczka domkowa
3	Brody	nr 1, dz. nr 1605/1 (użytkowanie wieczyste)	dwór w zespole dworsko-parkowym
4	Brody	przy nr 1, dz. nr 1605/1, 1605/2, 1606 (użytkowanie wieczyste)	park w zespole dworsko-parkowym
5	Brody	nr 419, dz. nr 3339 (własność gminy, trwały zarząd szkoła)	budynek usługowy-mieszkalny
6	Leńcze	przy nr 141, dz. nr 568, 2316 (dz. nr 2316 jest gminna)	kapliczka słupowa Św. Barbary

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach Gminy Kalwaria Zebrzydowska. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub

przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Badania przeprowadzone na terenie gminy Kalwaria Zebrzydowska zidentyfikowały 29 stanowisk na trzech obszarach AZP: 105-54, 106-53 oraz 106-54. W zdecydowanej większości są to ślady osadnictwa oraz osady z epoki kamienia i okresu średniowiecza. Tak niewielki zasób archeologiczny najprawdopodobniej wynika z niesprzyjających warunków osadniczych na terenie gminy. Surowy klimat, niekorzystna rzeźba terenu oraz położenie w oddaleniu od doliny Wisły nie sprzyjały rozwojowi osadnictwa stałego. Przypuszczenia te znajdują potwierdzenie w specyficznym rozmieszczeniu stanowisk, zlokalizowanych głównie na małych, płaskich zboczach, nieopodal potoku Cedron i jego dopływów oraz potoku Kleczanka. Osady były więc zakładane w miejscach o naturalnych walorach ochronnych położonych w sąsiedztwie traktów komunikacyjnych.

Według analizy chronologiczno-kulturowej wyróżniono 29 punktów osadniczych: neolit – 1, epoka kamienia – 9, okres wpływów rzymskich – 1, pradzieje – 3, wczesne średniowiecze – 1, średniowiecze – 12, czasy nowożytnie – kultura prapolska – 4. Pod względem funkcji są to osady i ślady osadnictwa.

Poza stanowiskami średniowiecznymi zawierającymi ceramikę oraz z okresu rzymskiego z monetami, wszystkie pozostałe dostarczyły pojedynczych wyrobów krzemiennych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 5 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Kalwaria Zebrzydowska.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY KALWARIA ZEBRZYDOWSKA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• istnienie unikalnego w skali kraju „Krajobrazowego zespołu manierystycznego parku pielgrzymkowego” uznanego za pomnik historii; • duża liczba zachowanych przydrożnych kapliczek i krzyży; • rzemiosło kalwaryjskie z silnymi tradycjami – funkcjonowanie Cechu Rzemiosł Różnych, potencjał rozwojowy w szczególności dotyczący stolarstwa, meblarstwa, obuwnictwa; • Kalwaria Zebrzydowska miejscem kultu – generowanie ruchu turystycznego w oparciu o turystykę pielgrzymkową i obiekty sakralne; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • zasady ochrony zabytków ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; • obowiązujące uchwała w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Kalwaria Zebrzydowska; • aktywnie działające jednostki zajmujące się krzewieniem kultury, w tym działanie Towarzystwa Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej prowadzącego Izbę Muzealną; • wytyczone turystyczne szlaki kulturowo, obejmujące bogaty zasób dziedzictwa kulturowego gminy; • posiadanie Planów Odnowy Miejscowości; • przynależność gminy do Stowarzyszenia Dolina Karpi, Stowarzyszenia „Gościniec”.	• stan zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • niewystarczająca świadomości mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku ewidencji); • słabe zagospodarowanie oraz zły stan zachowania znacznej liczby zespołów rezydencjalnych i zespołów zabytkowej zieleni w Brodach, Leńczach i Zarzycach Wielkich; • dezintegracja przestrzenna, dotycząca przede wszystkim płyty Rynku i obszaru centrum miasta Kalwaria Zebrzydowska, w dużej mierze wynikająca ze specyfiki układu komunikacyjnego; • niska estetyka i stan techniczny budynków na terenie miasta Kalwaria Zebrzydowska; • dominacja turystyki jednodniowej – brak odpowiedniej infrastruktury i wykorzystania potencjału, by zatrzymać turystów na dłużej.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • rozpoznawalność Kalwarii Zebrzydowskiej w kraju i za granicą – wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych;	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • chaos komunikacyjny i przestrzenny miasta Kalwaria Zebrzydowska wynikający z braku wykreowania najważniejszych ciągów pieszych jako wygodnych i atrakcyjnych tras prowadzących turystów i pielgrzymów z dworców PKP i PKS do

• modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój ruchu turystycznego z wykorzystaniem systemu NEFAR; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	rynku, a następnie do Klasztoru OO. Bernardynów; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych oraz zapomnianych cmentarzy, szczególnie ewangelickich.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Kalwaria Zebrzydowska. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2014-2017 i 2018-2021. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet II. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

Priorytet III. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

W ramach poniższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I, II i III

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Podejmowanie działań inwestycyjnych związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych – zgodnie z Gminnym Programem Rewitalizacji dla Gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2017-2023.	Jakie działania podjęto/ zrealizowano
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich środków, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Kalwaria Zebrzydowska w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 4).	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje

	Kontynuowanie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Kalwaria Zebrzydowska.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych środków, na jakie obiekty
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Opracowanie zasad umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, w postaci Katalogu Reklam na terenie miasta Kalwaria Zebrzydowska z uwzględnieniem całego obszaru wpisanego na listę UNESCO, w tym klasztoru w Zebrzydowicach.	Czy opracowano Katalog Reklam
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych cmentarzach.	Gdzie i w jakim zakresie przeprowadzono prace, jakie poniesiono koszty
	Wspieranie działań instytucji i organizacji zajmujących się promowaniem kultury i dziedzictwa materialnego na terenie gminy.	Jakie podjęto działania, z kim podjęto współpracę
Priorytet II. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną. Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy prawo budowlane). Działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie mogą wpłynąć na utratę wartości artystycznych i historycznych zabytku.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
	Opracowanie oraz coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano Plan, czy aktualizowano
	Wykonanie aktualizacji Planów odnowy miejscowości.	Dla jakich miejscowości opracowano aktualizacje
Priorytet III. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z m.in. Towarzystwem Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej, Centrum Kultury, Sportu i Turystyki Biblioteką Publiczną im. Stanisława Wyspiańskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej, Stowarzyszeniem Dolina Karpia.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy dla uczniów szkół podstawowych w ramach zajęć lekcyjnych.	
Tworzenie odpowiedniej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic	Ile tablic umieszczono,

infrastruktury turystycznej	informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.	Czy i w jaki sposób wspierano gospodarstwo, z kim współpracowano
	Wyznaczenie szlaku turystycznego promującego zabytki.	Czy wyznaczono szlak, jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	Organizacja Targów Rzemieślniczych w Kalwarii Zebrzydowskiej promujących lokalne wyroby.	Czy opracowano/organizowano, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	
	Wytyczenie oraz powstanie punktów widokowych wraz z bazą biwakową, oznaczeniem i zapleczem, rozwój agroturystyki, powstawanie miejsc noclegowych, wytyczenie, wykonanie i oznakowanie szlaków turystycznych i rowerowych na terenie całej gminy.	Czy wytyczono, gdzie rozpowszechniano, w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

Poza wyżej wymienionymi zadaniami Gmina Kalwaria ma precyzyjny plan prac przy obiektach zabytkowych. Termin realizacji poniższych zadań jeśli ściśle związany z możliwościami finansowymi gminy.

1. Opracowanie kompleksowego planu zarządzania zabytkowym zespołem w Brodach wraz z opracowaniem programu zagospodarowania całego założenia krajobrazowego obejmującego przyległy park wraz z rozwiązaniem włączającym przyległą rzekę i bulwary rzeki do skomunikowania z dalszymi częściami założenia krajobrazowego Kalwarii Zebrzydowskiej np. ścieżkami rowerowymi lub spacerowymi co pozwoliłoby na stworzenie dodatkowych, unikatowych wartości dla funkcjonowania dworu jako obiektu będącego częścią większego zespołu.
2. Wykonanie zaleceń pokontrolnych Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w budynku zabytkowego dworu w Brodach.
3. Kontynuowanie prac – przebudowa istniejącego budynku „Starej Szkoły” w Brodach na budynek wielofunkcyjny z przeznaczeniem na cele społeczne (dofinansowanie w ramach Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych – przyznane dofinansowanie to 2 066 761,17 zł oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego 2014-2020, Działania 11.2 Odnowa obszarów wiejskich – przyznane dofinansowanie to 254 800,34 zł) – całkowity koszt zadania to 2 355 324,94 zł. Zakres robót budowlano-montażowych będzie obejmował m.in. zabezpieczenie ścian fundamentalnych, roboty budowlane zewnętrzne, remont dachu, ocieplenia ścian zewnętrznych, wymiana drzwi zewnętrznych, okien.
4. Pozyskanie funduszy na wykonanie prac remontowych przy kapliczkach stanowiących własność gminy:
 - Barwałd Średni, przy moście dz. nr 1174, kapliczka domkowa – zalecenia: wymiana tynków, osuszenie ścian. Ochrona formy i substancji obiektu, tj. zachowanie w niezmienionej postaci ukształtowania bryły, wysokości zabudowy, kształtu dachu, rozmieszczenia i kształtu otworów, kompozycji elewacji, ochrona detali architektonicznych. Zachowanie oryginalnych materiałów wykończeniowych i kolorystyki.
 - Barwałd Średni przy nr 70, dz. nr 1548/2, kapliczka domkowa - zalecenia: usunięcie przyczyny zawilgocenia ścian, naprawa tynków. Zachowanie formy i substancji obiektu, tj. zachowanie w niezmienionej postaci ukształtowania bryły, wysokości, kształtu dachu, rozmieszczenia i kształtu otworów, kompozycji elewacji. Zachowanie oryginalnych materiałów wykończeniowych i kolorystyki.

- Leńcze, przy nr 141. dz. nr 566/1, kapliczka słupowa św. Barbary - zalecenia: oczyszczenie kamienia, jego uzupełnienie i impregnacja, konserwacja rzeźby. Zachowanie formy i substancji obiektu, tj. zachowanie w niezmienionej postaci ukształtowania bryły, wysokości, kształtu i kompozycji elewacji, ochrona detali. Zachowanie oryginalnych kolorystyki.
- 5. Wykonanie prac konserwatorskich przy kamiennej kapliczce filarowej zwieńczonej krucyfiksem przy ul. Św. Floriana w Kalwarii Zebrzydowskiej, zgodnie z opracowanym programem konserwatorskim.
- 6. Planowane jest zlecenie wykonanie programów konserwatorskich i konserwacja kapliczki domkowej w Kalwarii Zebrzydowskiej, ul. Batalionów Chłopskich-Adama Mickiewicza, dz. nr 4315 oraz kapliczki domkowej w Przytkowicach, dz. nr 791/10.
- 7. Zlecenie wykonania programu dla kaplicy cmentarnej na cmentarzu konwenckim w Zebrzydowicach
- 8. Rozliczenie celowych dotacji przy następujących obiektach:
 - willa przy ul. Krakowskiej 21 w Kalwarii Zebrzydowskiej; zakres dotacji: opracowanie ekspertyzy konstruktorskiej balkonu wraz z dokumentacją projektową remontu willi;
 - kościół Grobu Matki Bożej w Brodach będących częścią zespołu klasztorного OO. Bernardynów oraz założenia kalwaryjskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej, Bugaju i Brodach; zakres dotacji: roboty budowlane;
 - budynek mieszkalny, ul. Rynek 15 w Kalwarii Zebrzydowskiej, zakres dotacji: odtworzenie okien w budynku;
 - Kaplica Pustelni Św. Rozalii w Barwałdzie Górnym; zakres dotacji: opracowanie programu prac remontowo-konserwatorskich oraz wykonanie projektu budowlanego remontu kaplicy.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Kalwaria Zebrzydowska),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Kalwaria Zebrzydowska dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Kalwaria Zebrzydowska,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,

- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu województwa małopolskiego – zgodnie z uchwałą nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje Starostwa Powiatowego w Wadowicach – zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXIV/242/21 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie określenia zasad przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Powiatu Wadowickiego i wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków. Zarząd Powiatu w Wadowicach ogłasza nabór wniosków o przyznanie w danym roku kalendarzowym dotacji. Ogłoszenie jest publikowane na stronie internetowej Powiatu Wadowickiego, w Biuletynie Informacji Publicznej oraz na tablicy ogłoszeń w siedzibie Starostwa Powiatowego w Wadowicach. Termin końcowy realizacji zadania będący jednocześnie terminem wykorzystania dotacji nie może wykraczać poza dzień 31 grudnia roku, w którym dotacja została przyznana.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje Gminy Kalwaria Zebrzydowska – reguluje uchwała nr XXXIX/413/22 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 30 czerwca 2022 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Kalwaria Zebrzydowska.

Celem dotacji jest wspieranie i uzupełnianie działań zapewniających właścicielom lub posiadaczom zabytków właściwą opiekę nad wartościowymi elementami substancji zabytkowej. Rada Miejska Kalwarii Zebrzydowskiej ustala w budżecie Gminy Kalwaria Zebrzydowska corocznie wysokość środków przeznaczonych na dotacje celowe. Ubiegający się o dotacje winien złożyć wniosek o przeznaczenie dotacji. Termin składania wniosków będzie ogłoszony przez Burmistrza Miasta Kalwaria Zebrzydowska do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty tj. na tablicy ogłoszeń, stronie internetowej Urzędu Miasta oraz Biuletynie Informacji Publicznej. Wnioski o udzielenie dotacji opiniuje komisja powołana przez Burmistrza Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej składająca się z Radnych Rady Miejskiej Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Przedstawicieli Urzędu Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe**• Konkurs „Mecenat Małopolski”**

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027. Małopolska Przyszłości

Priorytet 1. Inteligentny i konkurencyjny region – w ramach celu dotyczącego czerpania korzyści z cyfryzacji możliwe będzie pozyskanie wsparcia m.in. na realizację przedsięwzięć w obszarze kultury i dziedzictwa regionalnego, obejmujących w szczególności platformy cyfrowe, kompleksowe projekty w zakresie informatyzacji małopolskich instytucji kultury, digitalizację oraz udostępnianie unikalnych zbiorów w postaci cyfrowej, a także rozwijanie cyfrowych rejestrów i repozytoriów oraz zapewnienie warunków bezpiecznego przechowywania i udostępniania tych zasobów.

Priorytet 2. Energetyka i środowisko – w ramach celu dotyczącego wspierania efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych możliwe będzie pozyskanie wsparcia na realizację działań związanych ze znaczącą modernizacją energetyczną budynków użyteczności publicznej, także tych zabytkowych. Wstępnym warunkiem rozpoczęcia inwestycji powinno być przeprowadzenie analizy opłacalności energetycznej i ekonomicznej działań.

Priorytet 4. Małopolska infrastruktura społeczna – w ramach celu dotyczącego wzmacniania roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym możliwe będzie pozyskanie wsparcia na przedsięwzięcia realizowane głównie przez podmioty prowadzone lub nadzorowane na poziomie regionalnym w zakresie:

- realizacji działań przyczyniających się do pobudzania szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego, m.in. poprzez pobudzanie uczestnictwa w kulturze i twórczego wykorzystania dziedzictwa kulturowego;
- modernizacji infrastruktury instytucji kultury, także zabytkowych siedzib, prowadzone z duchem Europejskiego Zielonego Ładu;
- dokumentowania, zachowywania i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego, m.in. poprzez badania terenowe, sporządzanie wywiadów i dokumentacji etnograficznych, upowszechnianie kultury ludowej;
- realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i prac zabezpieczających zabytkowej infrastruktury placówek kultury wraz z ich otoczeniem, umożliwiających zachowanie ich dotychczasowych funkcji, a także służących nadaniu im nowych funkcji użytkowych, z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne, edukacyjne lub służące integracji społecznej; możliwa będzie również konserwacja zabytków ruchomych jako część szerszego projektu infrastrukturalnego;
- rozwoju i udostępniania szlaków kulturowych.

Priorytet 6. Małopolska bliżej mieszkańców – w ramach celu dotyczącego wspierania zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (A) i wiejskich (B) możliwe będzie pozyskanie wsparcia dla przedsięwzięć realizowanych na poziomie lokalnym i ponadlokalnym (tj. na poziomie gmin i powiatów) w zakresie:

- rozwoju infrastruktury instytucji kultury, w tym budowy, rozbudowy i modernizacji siedzib instytucji (domów kultury, bibliotek, mediatek, muzeów, teatrów), w tym obiektów, które mają charakter zabytkowy, m.in. poprzez realizację prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz prac zabezpieczających wraz z ich otoczeniem, umożliwiających zachowanie ich dotychczasowych funkcji, a także służących nadaniu im nowych funkcji użytkowych z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne;
- dokumentowania, zachowania i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego, m.in. poprzez badania terenowe, sporządzanie wywiadów i dokumentacji etnograficznej, upowszechnianie kultury ludowej;
- ochrony i opieki nad zabytkami – wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich i zabezpieczających oraz robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych (wpisanych do rejestru zabytków) wraz z ich otoczeniem, umożliwiających zachowanie ich dotychczasowych funkcji, a także służących nadaniu im nowych funkcji; objęte wsparciem zabytki będą mogły pełnić funkcje użytkowe, w szczególności kulturalne, edukacyjne i gospodarcze, służące lokalnej społeczności oraz turystom; nie wyklucza się również wsparcia w zakresie ochrony zabytków archeologicznych czy rozwoju i udostępniania szlaków kulturowych.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS)

Priorytet VII: Kultura, Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych – planowana interwencja obejmuje rozwój infrastruktury kultury w celu wzmocnienia jej potencjału w zakresie oddziaływania na rozwój gospodarczy i włączenie społeczne. Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o dofinansowanie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na Listę UNESCO, uznanych za Pomniki Historii lub posiadających tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego.

Działania będą ograniczać się do obiektów, w których prowadzona jest działalność kulturalna i które mają potencjał do rozwoju turystyki kulturowej. Poprzez realizację inwestycji związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (w tym zabytków ruchomych), zwiększy się ich atrakcyjność dla odbiorców. Poprawie ulegną warunki ich funkcjonowania, umożliwiając wprowadzanie nowych funkcji i celów działalności. Ma to szczególne znaczenie w kontekście odbudowy gospodarki po okresie pandemii i uruchomienia procesów rozwojowych na obszarach, które w największym stopniu dotknięte zostały kryzysem. Ważnym elementem będzie też wprowadzenie rozwiązań mających na celu zabezpieczenie zabytków przed katastrofami. Zakres wsparcia obejmie także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów.

Priorytet VIII: Pomoc techniczna – w ramach jednego z obszarów interwencji finansowane będą działania służb konserwatorów zabytków, w tym ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego jako organu koordynującego i nadzorującego ich działania. Wsparcie ma na celu zwiększenie jakości i szybkości realizowanych zadań nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań archeologicznych oraz prac konserwatorskich w trakcie realizacji inwestycji Programu na lata 2021-2027 oraz CEF, jak również innych inwestycji z programów krajowych współfinansowanych ze środków unijnych.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Kalwaria Zebrzydowska.
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie.
12. Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kalwaria Zebrzydowska na lata 2014-2017, autor: mgr inż. Marta Miłoś.
13. Jan Nepomucen Gątkowski: Rys dziejów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego. Lwów: nakład autora, 1867 r.
14. O. Augustyn Chadam OFM, Krótka historia Kalwarii, Wydawnictwo Calvarianum 1997 r.
15. Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych: dzieło zbiorowe/pod red. Hieronima Eug. Wyczawskiego; [zespół aut. Augustyn Chadam et al.]. Krótka historia Zakonu Braci Mniejszych: dodatek/Hieronim Eug. Wyczawski.
16. www.nid.pl.
17. www.it.ckstkalwaria.com.
18. www.nimoz.pl.
19. www.stat.gov.pl/gus.
20. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Kalwaria Zebrzydowska.
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska.
3. Tabela nr 3. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Kalwaria Zebrzydowska.
4. Tabela nr 4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy Kalwaria Zebrzydowska.
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.
6. Zdjęcia nr 1, 2. Kościół klasztorny pw. Matki Boskiej Anielskiej i klasztor.
7. Zdjęcie nr 3. Kaplica Weselących się Patriarchów, ul. Lanckorońska, Kalwaria Zebrzydowska.
8. Zdjęcie nr 4. Kaplica Św. Rafała Archanioła, tzw. Wniebowzięcie Matki Boskiej I, ul. Bernardyńska, Kalwaria Zebrzydowska.
9. Zdjęcie nr 5. Kaplica Ogrojec, Brody.
10. Zdjęcie nr 6. Kaplica Brama Wschodnia, Brody.
11. Zdjęcie nr 7. Kaplica Ratusz Piłata, Bugaj.
12. Zdjęcie nr 8. Kaplica Serca Marii, Bugaj.
13. Zdjęcia nr 9, 10. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Grobu Matki Bożej) w Brodach.
14. Zdjęcie nr 11. Pustelnia św. Rozalii, Barwałd Górny.
15. Zdjęcie nr 12. Posąg kamienny Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia, Barwałd Górny.
16. Zdjęcie nr 13. Kościół parafialny pw. św. Józefa w Kalwarii Zebrzydowskiej.

17. Zdjęcie nr 14. Kościół parafialny pw. św. Michała Archaniola w Zebrzydowicach.
18. Zdjęcie nr 16. Klasztor w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach.
19. Zdjęcie nr 17. Dawny dwór z kaplicą w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach.
20. Zdjęcie nr 18. Spichlerz w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach.
21. Zdjęcie nr 19. Budynek w zespole klasztornym oo. Bonifratrów w Zebrzydowicach.
22. Zdjęcie nr 20. Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Zebrzydowicach.
23. Zdjęcie nr 21. Dwór w zespole, Brody nr 1.
24. Zdjęcie nr 22. Dwór w zespole w Leńczach.
25. Zdjęcie nr 23. Dwór, Zarzyce Wielkie nr 82.
26. Zdjęcie nr 24. Dworek Weissów, ul. Jagiellońska 43, Kalwaria Zebrzydowska.
27. Zdjęcie nr 25. Willa „Łojkówka” (ob. „Restogrill – Stary Dom”), ul. Jagiellońska 62, Kalwaria Zebrzydowska.
28. Zdjęcie nr 26. Willa, ul. Krakowska 21, Kalwaria Zebrzydowska.
29. Zdjęcie nr 27. Willa, ul. Rólki 12, Kalwaria Zebrzydowska.

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Kalwaria Zebrzydowska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Barwałd Górny	nr 11, dz. nr 1798/2	Dawna karczma, ob. budynek nieużytkowany
2	Barwałd Górny	przy nr 51, dz. nr 1774/3	Kapliczka słupowa NMP
3	Barwałd Górny	przy nr 67, dz. nr 1807	Pustelnia św. Rozalii z kaplicami i drzewostanem (szlak pielgrzymkowy)
4	Barwałd Górny	przy nr 67, dz. nr 1962/2	Kamienny posąg NB Niepokalanego Poczęcia na kolumnie (szlak pielgrzymkowy)
5	Barwałd Górny	przy nr 92, dz. nr 1916	Kapliczka słupowa
6	Barwałd Górny	przy nr 209, dz. nr 328/3	Kapliczka słupowa
7	Barwałd Górny	przy nr 269, dz. nr 426/6	Kapliczka słupowa
8	Barwałd Górny	przy nr 359, nr 1447/1	Kapliczka słupowa
9	Barwałd Średni	przy nr 6, dz. 1476	Kapliczka domkowa
10	Barwałd Średni	przy nr 45, dz. nr 1715/2	Kapliczka domkowa
11	Barwałd Średni	przy nr 67, dz. nr 1528/3	Figura - krzyż
12	Barwałd Średni	przy nr 70, dz. nr 1548/2	Kapliczka domkowa
13	Barwałd Średni	przy nr 209, dz. nr 1598/1	Figura - krzyż
14	Barwałd Średni	dz. nr 1174, przy moście	Kapliczka domkowa
15	Brody	naprzeciwko nr 419, dz. nr 23/4	Krzyż
16	Brody	nr 1, dz. nr 1605/1	Dwór w zespole dworsko-parkowym
17	Brody	nr 42, dz. nr 343/4	Budynek mieszkalny
18	Brody	nr 71 dz. nr 3024, 3023	Budynek mieszkalny
19	Brody	nr 75, dz. nr 735/14	Budynek mieszkalny
20	Brody	nr 78, dz. nr 3025	Budynek mieszkalny
21	Brody	nr 96, dz. nr 3313	Budynek gospodarczy
22	Brody	nr 108, dz. nr 981/1	Budynek mieszkalny
23	Brody	nr 110, dz. nr 3053	Budynek mieszkalny
24	Brody	nr 128, dz. nr 3317, 3125, 3126	Zagroda
25	Brody	nr 137, dz. nr 3113	Budynek mieszkalny
26	Brody	nr 143, dz. nr 3399	Budynek mieszkalny
27	Brody	nr 147, dz. nr 1741/6, 1741/5	Budynek mieszkalny
28	Brody	nr 149, dz. nr 3224, 3225	Dom ludowy, ob. Dom Strażaka
29	Brody	nr 152, dz. nr 1665/10	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno - usługowy

30	Brody, Solca	nr 196, dz. nr 1265/2	Budynek mieszkalny
31	Brody, Solca	nr 205, dz. nr 1290/18	Budynek mieszkalny
32	Brody	nr 253, dz. nr 3136	Budynek mieszkalny
33	Brody	nr 260, dz. nr 3142	Budynek mieszkalny
34	Brody	nr 262, dz. nr 1752/9, 1752/10, 1752/11	Budynek mieszkalny
35	Brody	nr 264, dz. nr 3412	Budynek mieszkalny
36	Brody	nr 265, dz. nr 1750/3, 1750/4	Budynek mieszkalny i sklep
37	Brody	nr 305, dz. nr 2063/3	Budynek mieszkalny
38	Brody	nr 314, dz. nr 3411	Budynek mieszkalny
39	Brody	nr 315, dz. nr 2114/1	Budynek mieszkalny
40	Brody	nr 318, dz. nr 3357, 3358	Budynek mieszkalny
41	Brody	nr 319, dz. nr 3180, 3181, 3182	Budynek mieszkalny
42	Brody	nr 333, dz. nr 3195	Budynek mieszkalny
43	Brody	nr 334, dz. nr 2293	Budynek mieszkalny
44	Brody	nr 366, dz. nr 2407/1	Plebania
45	Brody	nr 369, dz. nr 2380/4	Budynek mieszkalny
46	Brody	nr 385, dz. nr 3364	Dom zajezdny
47	Brody	nr 386, dz. nr 2477/4	Budynek mieszkalny
48	Brody	nr 392, dz. nr 3212, 3213	Budynek mieszkalny
49	Brody	nr 403, dz. nr 2577/1	Młyn, ob. budynek mieszkalny
50	Brody	nr 419, dz. nr 3339	Budynek mieszkalny
51	Brody	nr 528, dz. nr 114/4	Budynek mieszkalny
52	Brody	przy nr 1, dz. nr 1605/1, 1605/2, 1606	Park w zespole dworsko-parkowym
53	Brody	przy nr 151, dz. nr 1693/6	Kapliczka
54	Brody	przy nr 158, dz. nr 1560/11	Kapliczka słupowa z Jezusem Nazareńskim
55	Brody, Solca	przy nr 206, dz. nr 1105/1, dz. drogowa nr 2837/1	Kapliczka domkowa
56	Brody	przy nr 213, dz. nr 1324/2	Kapliczka
57	Brody	przy nr 428, dz. nr 2559/1, przy potoku Cedron	Kaplica Św. Nepomucena (szlak pielgrzymkowy)
58	Brody	przy nr 604, dz. nr 2775/11	Kapliczka domkowa
59	Brody	przy nr 616, dz. nr 2086/1	Kapliczka słupowa NMP
60	Brody	dz. nr 2346/1, na szczycie wzgórza Lanckorońskiego	Kaplica Wniebowstąpienia Pana Jezusa (szlak pielgrzymkowy)
61	Brody	dz. nr 2407/1	Kaplica „Ogrojec” (szlak pielgrzymkowy)
62	Brody	dz. nr 2407/1 powyżej kościoła Grobu Matki Bożej	Kaplica „Pojmanie” (szlak pielgrzymkowy)
63	Brody	dz. nr 2407/1	Kaplica Pożegnania Chrystusa (szlak pielgrzymkowy)
64	Brody	dz. nr 2407/1	Kościół Grobu Matki Bożej (szlak pielgrzymkowy)
65	Brody	dz. nr 2512/1, pomiędzy mostem na Cedronie, a odcinkiem drózek w Bugaju	Kaplica „Brama Wschodnia” (szlak pielgrzymkowy)
66	Brody	dz. nr 2512/1	Kaplica „Zgromadzenia Apostołów” (szlak pielgrzymkowy)
67	Brody	dz. nr 2941/31	Most Anielski (szlak pielgrzymkowy), na potoku Skawinki tzw. Potok Cedron
68	Brody	dz. nr 2941/31, most na potoku Skawinka przed kaplicą „Brama Wschodnia”	Most Na Cedronie II (szlak pielgrzymkowy)

69	Brody	dz. nr 3202, przy drodze głównej Brody-Lanckorona, poniżej kościoła Grobu Matki Bożej	Kaplica Żydowin
70	Brody	dz. nr 25/4, 26/2, 1613/1, 2989, 3130, 3131	Zespół folwarczny: 8 domów, spichrz, browar, gorzelnia, młyn, stajnia, dom ogrodnika
71	Bugaj	nr 5, dz. nr 604	Budynek mieszkalny
72	Bugaj	nr 14, dz. nr 648	Budynek mieszkalny
73	Bugaj	nr 18, dz. nr 5/1	Budynek mieszkalny
74	Bugaj	nr 19, dz. nr 5/2	Budynek mieszkalny
75	Bugaj	nr 20, dz. nr 657	Budynek mieszkalny
76	Bugaj	nr 21, dz. nr 601	Budynek mieszkalny
77	Bugaj	nr 73, dz. nr 240/2	Budynek mieszkalny
78	Bugaj	nr 85, dz. nr 678	Zagroda
79	Bugaj	nr 89, dz. nr 145/2, 689	Budynek mieszkalny
80	Bugaj	nr 99, dz. nr 659	Budynek mieszkalny
81	Bugaj	nr 100, dz. nr 675	Zagroda
82	Bugaj	przy nr 18, dz. nr 148/2	Kapliczka słupowa (szlak pielgrzymkowy)
83	Bugaj	przy nr 34, dz. nr 507	Kapliczka
84	Bugaj	przy nr 60, dz. nr 454/9	Kapliczka
85	Bugaj	przy nr 105, dz. nr 40	Kuźnia, ob. budynek gospodarczy
86	Bugaj	przy nr 124, dz. nr 545/9	Kapliczka
87	Bugaj	dz. nr 2/4	Kaplica Grobu Pana Jezusa (szlak pielgrzymkowy)
88	Bugaj	dz. nr 2/4	Kaplica III Upadku (szlak pielgrzymkowy)
89	Bugaj	dz. nr 2/4	Kaplica Namaszczenia (szlak pielgrzymkowy)
90	Bugaj	dz. nr 2/4	Kaplica Obnażenie (szlak pielgrzymkowy)
91	Bugaj	dz. nr 2/4, przy murze klasztornym	Kapliczka
92	Bugaj	dz. nr 2/4	Kościół Ukrzyżowania (szlak pielgrzymkowy)
93	Bugaj	dz. nr 2/4, przy murze klasztornym	Krzyż
94	Bugaj	dz. nr 2/4	Pustelnia Św. Heleny (szlak pielgrzymkowy)
95	Bugaj	dz. nr 118/1	Kaplica „Betsaida” (szlak pielgrzymkowy)
96	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Aniołów (szlak pielgrzymkowy)
97	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Dom Annasza (szlak pielgrzymkowy)
98	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Dom Kajfasza (szlak pielgrzymkowy)
99	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Dom Matki Boskiej (szlak pielgrzymkowy)
100	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Omdlenie Matki Boskiej (szlak pielgrzymkowy)
101	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Uwielbienia Duszy Maryi (szlak pielgrzymkowy)
102	Bugaj	dz. nr 141/4	Kaplica Wieczernik (szlak pielgrzymkowy)
103	Bugaj	dz. nr 196/6	Kaplica Płaczących Niewiast (szlak pielgrzymkowy)
104	Bugaj	dz. nr 196/7	Kaplica Brama Zachodnia (szlak pielgrzymkowy)
105	Bugaj	dz. nr 196/7	Kaplica Pałac Heroda (szlak pielgrzymkowy)
106	Bugaj	dz. nr 196/7	Kaplica Św. Weronika (szlak pielgrzymkowy)
107	Bugaj	dz. nr 196/8	Kaplica Cyrenejczyk (szlak pielgrzymkowy)
108	Bugaj	dz. nr 196/8	Kaplica I Upadku (szlak pielgrzymkowy)
109	Bugaj	dz. nr 196/8	Kaplica Ratusz Piłata (szlak pielgrzymkowy)
110	Bugaj	dz. nr 196/8	Kaplica Serce Marii (szlak pielgrzymkowy)
111	Bugaj	dz. nr 196/8	Kaplica Włóżenia Krzyża Św. (szlak)

			pielgrzymkowy)
112	Bugaj	dz. nr 551/1	Pustelnia Pięciu Braci Polskich (szlak pielgrzymkowy)
113	Kalwaria Zebrzydowska - Brody - Bugaj		Układ urbanistyczny z założeniem kalwaryjskim i miejscowościami Brody i Bugaj
114	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 2, dz. nr 5067	Budynek mieszkalny
115	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 7, dz. nr 5136/5	Kamienica
116	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 9, dz. nr 5134, 5135	Budynek mieszkalny
117	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 15, dz. nr 5166/2	Budynek mieszkalny
118	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 18, dz. nr 5151, 5152	Budynek mieszkalny
119	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 33, dz. nr 5387, 5201	Budynek mieszkalny
120	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 42, dz. nr 5249	Budynek mieszkalny
121	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja 46, dz. nr 5251	Budynek mieszkalny
122	Kalwaria Zebrzydowska	ul. 3 Maja-Kościuszki, dz. nr 5248	Kapliczka
123	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Batalionów Chłopskich/ ul. Mickiewicza, dz. nr 4315	Kapliczka domkowa
124	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 13, dz. nr 5281/1	Budynek mieszkalny
125	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 16, dz. nr 5274	Budynek mieszkalny
126	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 20, dz. nr 5291	Budynek mieszkalny
127	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 25, dz. nr 5344, 5345	Ogród (teren) pałacowy Czartoryskich
128	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 25, dz. nr 5344	Oficyna z bramą dawnego pałacu Czartoryskich
129	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 38, dz. nr 5359/2	Budynek mieszkalny
130	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 40, dz. nr 5358	Budynek mieszkalny
131	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 42, dz. nr 5357	Budynek mieszkalny
132	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 44, dz. nr 5356	Budynek mieszkalny
133	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Budynek gospodarczy z krużgankami w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
134	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Dziedziniec Odpustowy, tzw. Plac Rajski w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
135	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Klasztor w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
136	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Kościół pw. MB Anielskiej w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
137	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Mur obronny z bastionami i kaplicami w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
138	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5345	Obelisk Konfederatów
139	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5354/1	Ogród klasztorny w zespole klasztornym bernardynów z założeniem kalwaryjskim
140	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46	Park Kalwaryjski
141	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska 46, dz. nr 5050/6	Plac Pielgrzymkowy
142	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska, dz. nr 5050/6	Kaplica Św. Rafała Archaniola, tzw.

			Wniebowzięcie Matki Boskiej I
143	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Bernardyńska przy nr 12, dz. nr 5050/8	Figura
144	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Dworcowa 2, dz. nr 4005/7	Dworzec Kolejowy
145	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Dworcowa 3, dz. nr 4005/7	Dworzec Kolejowy
146	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 1, dz. nr 5035	Budynek mieszkalny
147	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 2, dz. nr 3236	Kamienica
148	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 4, dz. nr 3224/1, 3224/2	Budynek mieszkalny
149	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 5, dz. nr 5028	Budynek mieszkalny
150	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 14, dz. nr 3215/1	Budynek mieszkalny
151	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 42, dz. nr 1370	Kamienica
152	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 43, dz. nr 2070/4	Dworek, pracownia Wojciecha Weissa wraz z ogrodem
153	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 48, dz. nr 1368	Budynek mieszkalny (obiekt wyburzony)
154	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 52, dz. nr 1360	Budynek mieszkalny
155	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska 62, dz. nr 1244/3	Willa „Łojkówka”
156	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska przy 54, dz. nr 1300/1	Figura Św. Floriana
157	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Jagiellońska, dz. nr 2074/2	Kapliczka słupowa NMP
158	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Klasztorna 1, dz. nr 5245/3	Budynek mieszkalny
159	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Klasztorna 4, dz. nr 5287	Budynek mieszkalny
160	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kolejowa 24, dz. nr 3080/1	Budynek mieszkalny
161	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kolejowa 30, dz. nr 3077/2	Budynek mieszkalny
162	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kościuszki 9, dz. nr 5220	Budynek mieszkalny
163	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kościuszki 15, dz. nr 5180	Budynek mieszkalny
164	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kościuszki 23, dz. nr 5304/1, 5302/1	Budynek mieszkalny
165	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kościuszki, dz. nr 5375/1	Kaplica Umieszczenia Tronu Matki Bożej na szlaku pielgrzymkowym
166	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Kościuszki, dz. nr 5375/1	Kapliczka przydrożna Św. Nepomucena
167	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 8, dz. nr 5094	Budynek mieszkalny
168	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 15, dz. nr 4263	Kamienica
169	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 18a, dz. nr 5099	Budynek mieszkalny (obiekt wyburzony)
170	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 21, dz. nr 4266/1	Willa
171	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Krakowska 25, dz. nr 4268/1	Willa
172	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Lanckorońska, dz. nr 5337/1	Kaplica Weselących się Patriarchów
173	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Lanckorońska, dz. nr 5341/3	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
174	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Mickiewicza 9, dz. nr 3209	Szkoła
175	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Mickiewicza 12, dz. nr 4081	Budynek mieszkalny
176	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Mickiewicza 23, dz. nr 3204/1	Willa
177	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Mickiewicza 30, dz. nr 4012/6	Budynek mieszkalny
178	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rólki 3, dz. nr 3081	Budynek mieszkalny
179	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rólki 12, dz. nr 3136	Budynek mieszkalny
180	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rólki przy nr 3, dz. nr 3081	Kapliczka
181	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 4, dz. nr 4255, 4256	Budynek mieszkalny
182	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 5, dz. nr 5383	Kamienica
183	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 14, dz. nr 5077/2	Kamienica (obiekt przebudowany)
184	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 17, dz. nr 5074	Kamienica
185	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 26, dz. nr 5056	Kamienica
186	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek 35, dz. nr 5040/1	Kamienica

187	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Rynek, dz. nr 5054	Kościół Parafialny pw. Św. Józefa
188	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Sądowa 2a, dz. nr 3225/2	Dawna Synagoga, ob. budynek usługowy
189	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Stolarska 4, dz. nr 2075/2	Budynek mieszkalny
190	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Św. Floriana 1, dz. nr 1294/10	Budynek mieszkalny
191	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Św. Floriana 25, dz. nr 1070	Budynek mieszkalny
192	Kalwaria Zebrzydowska	ul. Św. Floriana/Długa, dz. nr 1284	Kapliczka słupowa
193	Kalwaria Zebrzydowska	dz. nr 5361/1	Kaplica Apostołów Triumfujących na szlaku pielgrzymkowym
194	Kalwaria Zebrzydowska		Zespół klasztorny bernardynów z założeniem kalwaryjskim
195	Leńcze	nr 171a, dz. nr 2632/5	Dworzec kolejowy
196	Leńcze	nr 180, dz. nr 1357	Budynek mieszkalny
197	Leńcze	nr 182, dz. nr 1588/5	Willa
198	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	Spichlerz dworski, ob. budynek gospodarczy
199	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	Dwór
200	Leńcze	nr 239, dz. nr 454/66, 1436/1, 2314/14	Park z aleją dojazdową w zespole dworskim
201	Leńcze	nr 239, dz. nr 1436/1	Wozownia w zespole dworskim
202	Leńcze	przy nr 85, dz. nr 1185/2	Kapliczka
203	Leńcze	przy nr 141, dz. nr 566/1	Kapliczka słupowa Św. Barbary
204	Leńcze	dz. nr 2180/3	Kościół parafialny pw. ŚŚ. Piotra i Pawła
205	Podolany	nr 23, dz. nr 658	Budynek mieszkalny
206	Podolany	przy nr 14, dz. nr 527/4	Kapliczka
207	Podolany	przy nr 64a, dz. nr 90/23	Figura
208	Podolany	przy nr 92, dz. nr 501/1	Kapliczka słupowa
209	Przytkowice	naprzeciwko nr 417, 419, dz. nr 1735	Kapliczka MB
210	Przytkowice	nr 266, dz. nr 1941	Budynek mieszkalny
211	Przytkowice	nr 347, dz. nr 1687	Młyn
212	Przytkowice	przy nr 261, dz. nr 1446/45	Kapliczka - krzyż
213	Przytkowice	przy nr 326, dz. nr 947/1	Kapliczka - krzyż
214	Przytkowice	przy nr 413, dz. nr 1097/2	Kapliczka - krzyż
215	Przytkowice	przy nr 450, dz. nr 1335/1	Kapliczka słupowa
216	Przytkowice	przy nr 511, dz. nr 1574	Kapliczka
217	Przytkowice	przy nr 546, dz. nr 1209/8	Kapliczka
218	Przytkowice	dz. nr 21/15	Spichlerz
219	Przytkowice	dz. nr 791/10	Kapliczka
220	Przytkowice	dz. nr 1164	Kapliczka przy kościele
221	Stanisław Dolny	nr 47, dz. 3109/4	Budynek mieszkalny
222	Stanisław Dolny	nr 82, dz. 3979	Budynek mieszkalny
223	Stanisław Dolny	przed nr 138, dz. 2399/8	Kapliczka słupowa NMP
224	Stanisław Dolny	przy nr 20, dz. nr 3426/6	Kapliczka słupowa
225	Stanisław Dolny	przy nr 43, dz. nr 3143/3	Krzyż
226	Stanisław Dolny	przy nr 83a, dz. nr 2809/6	Kapliczka słupowa
227	Stanisław Dolny	przy nr 212, dz. 1340/4	Kapliczka słupowa NMP
228	Stanisław Dolny	przy nr 237, dz. 1746/20	Kapliczka słupowa
229	Stanisław Dolny	przy nr 332, dz. 1824/4, 3622/1	Kapliczka domkowa
230	Stanisław Dolny	dz. nr 1758/5	Kapliczka
231	Stanisław Dolny	przy nr 88, dz. nr 2770/4	Kapliczka
232	Zarzyce Małe	przy nr 1, dz. nr 1/2	Kapliczka domkowa
233	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/10	Dwór w zespole

234	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/9, 1/10	Park w zespole dworskim
235	Zarzyce Wielkie	nr 82, dz. nr 1/9, 1/10	Zabudowa gospodarcza w zespole dworskim (nie istnieje)
236	Zarzyce Wielkie	nr 94, dz. nr 808	Willa
237	Zarzyce Wielkie	bez nr, dz. nr 622/8	Willa
238	Zebrzydowice	nr 1, dz. nr 1682	Budynek mieszkalny klasztoru
239	Zebrzydowice	nr 2, dz. nr 1673, 2633	Budynki gospodarcze w zespole klasztoru
240	Zebrzydowice	nr 9, dz. nr 2698	Dawna szkoła, ob. budynek mieszkalny
241	Zebrzydowice	nr 11, dz. nr 2785	Młyn
242	Zebrzydowice	nr 12, dz. nr 2527, 432	Plebania
243	Zebrzydowice	nr 13, dz. nr 2519	Budynek mieszkalny
244	Zebrzydowice	nr 22, dz. nr 2673, 467/2	Budynek mieszkalny
245	Zebrzydowice	nr 27, dz. nr 2764	Budynek mieszkalny
246	Zebrzydowice	nr 36, dz. nr 535/5	Budynek mieszkalny
247	Zebrzydowice	nr 38, dz. nr 538/2, 546/1, 547, 2547	Budynek klasztoru ŚŚ. Miłosierdzia Św. Wincentego
248	Zebrzydowice	nr 131, dz. nr 630/4	Willa
249	Zebrzydowice	nr 161, dz. nr 2649	Budynek mieszkalny
250	Zebrzydowice	nr 177, dz. nr 2783	Budynek mieszkalny
251	Zebrzydowice	nr 187, dz. nr 2594, 1088	Zagroda
252	Zebrzydowice	przy nr 244, dz. nr 1264/26	Kapliczka
253	Zebrzydowice	przy nr 273, dz. nr 2396/2	Kapliczka
254	Zebrzydowice	przy nr 292, dz. nr 1475/11	Kapliczka
255	Zebrzydowice	dz. nr 458	Kaplica cmentarna
256	Zebrzydowice	dz. nr 1164/3	Kapliczka św. Jana Nepomucena
257	Zebrzydowice	dz. nr 1400	Figura
258	Zebrzydowice	dz. nr 1684/1	Spichlerz klasztoru w zespole klasztornym bonifratrów
259	Zebrzydowice	dz. nr 1689, 2637	Cmentarz konwencki z kaplicą
260	Zebrzydowice	dz. nr 2518	Kościół Parafialny pw. św. Michała Archanioła
261	Zebrzydowice	dz. nr 2632	Dawny dwór z kaplicą
262	Zebrzydowice	dz. nr 2632	Klasztor w zespole klasztornym bonifratrów
263	Zebrzydowice	dz. nr 2635	Kostnica klasztorna w zespole klasztornym bonifratrów
264	Zebrzydowice	dz. nr 2636	Kaplica przydrożna Św. Jana Nepomucena
265	Zebrzydowice	przy nr 214, dz. nr 1170	Kapliczka

*Obiekty zaznaczone na różowo wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji zabytków z terenu Gminy Kalwaria Zebrzydowska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBSZARZE
1	Leńcze	105-54	4	14
2	Podolany	105-54	5	15
3	Przytkowice	105-54	1	11
4	Przytkowice	105-54	2	12
5	Przytkowice	105-54	3	13
6	Podolany	105-55	1	1
7	Podolany	105-55	2	2
8	Podolany	105-55	3	3
9	Podolany	105-55	4	4
10	Barwałd Górny	106-53	1	6

11	Barwałd Górny	106-53	2	7
12	Barwałd Średni	106-53	1	4
13	Barwałd Średni	106-53	2	5
14	Kalwaria Zebrzydowska	106-53	7	8
15	Brody	106-54	1	8
16	Brody	106-54	2	11
17	Brody	106-54	3	12
18	Kalwaria Zebrzydowska	106-54	1	3
19	Kalwaria Zebrzydowska	106-54	2	4
20	Kalwaria Zebrzydowska	106-54	4	6
21	Kalwaria Zebrzydowska	106-54	5	7
22	Leńcze	106-54	1	15
23	Leńcze	106-54	2	16
24	Leńcze	106-54	3	17
25	Przytkowice	106-54	4	9
26	Zarzyce Wielkie	106-54	1	14
27	Zebrzydowice	106-54	1	1
28	Zebrzydowice	106-54	2	2
29	Zebrzydowice	106-54	3	10

Przewodniczący Rady Miejskiej
w Kalwarii Zebrzydowskiej

Piotr Janusiewicz